

Norges
byggforsknings
institutt

PROSJEKT RAPPORT 3-85

Grete Bull

Bruk av aldersboliger



Oslo, 1985

Grete Bull

Bruk av aldersboliger

Oslo, 1985

UDK 728:3-053.9

ISBN 82-536-0220-0

Opplag: 600

Trykk: NOR-TRYKK A/S

ETB: Forfatteren Grete Bull

Illustrasjoner: Forfatteren og Gunnar Selnæs

Et omfattende spørreskjema som er brukt i intervjuundersøkelsen, beror hos forfatteren og kan lånes ut til interesserte.

© Norges byggforskningsinstitutt 1985

INNHALDSFORTEGNELSE

<u>Seksjon</u>	<u>Side</u>
1. INNLEDNING	7
1.1 Bakgrunn for å vurdere alders- og trygdeboliger	7
1.2 Problemstillinger og hypoteser	8
1.3 Metode	12
1.3.1 Utvalg	12
1.3.2 Intervju og registrering av boligbruk	18
1.4 De intervjuede husholdningene	19
2. LEILIGHETEN	26
2.1 Konsekvensene av å bygge for smått	26
2.1.1 Møbleringsplaner viser hva det er plass til	28
2.1.2 Den faktiske møbleringen viser boligbruken	33
2.1.3 Dimensjonering for rullestol eller andre hjelpemidler	40
2.2 Aktivitetene i de enkelte rommene	47
2.2.1 Måltider	47
2.2.2 Soverommet	50
2.2.3 Badet er det aller viktigste	53
2.2.4 Hvor anvendelige er stuene?	56
2.2.5 Kjøkkenet er både oppholdssted og arbeidssted	64
2.2.6 Oppbevaring	76
2.2.7 Entreen og inngangsforhold	79
2.3 Konklusjoner om utforming av den enkelte boligen	79

Innhold forts.

<u>Seksjon</u>	<u>Side</u>
3. SERVICE OG BRUK AV BOLIGOMRÅDET	82
3.1 Daglige innkjøp og bruk av fremkomstmidler	82
3.2 Ektefellers og naboers hjelp og organisert hjelp	85
3.3 Organiserte eldreaktiviteter overtar	88
3.4 Hvor og hvordan skal aldersboligene bygges?	91
4. SAMMENLIKNING MED TIDLIGERE BOLIG	94
4.1 Siste bolig og bosted, ønsker og vurderinger	94
4.2 Flytteårsak, utbedringsforsøk	98
5. SAMMENDRAG	101
5.1 Innledning	101
5.2 Leiligheten	102
5.3 Service og bruk av boligområdet	104
5.4 Sammenlikning med tidligere bolig	105
5.5 Anvisninger	106
6. LITTERATUR	107

FORORD

Dette er en rapport fra prosjektet "Den fysiske utformingen av trygde- og aldersboliger". Den handler om eldres erfaringer med å bo i denne typen boliger. Vi forsøker også å illustrere hvordan disse boligene vil fungere dersom beboerne skulle bli mer funksjonshemmet enn det de er i dag.

I tillegg til denne etterundersøkelsen av aldersboliger har prosjektet tatt for seg selve planleggingsprosessen som ligger bak utformingen av tilsvarende boliger i Tønsberg. Dette blir behandlet i en egen rapport. Prosjektet er gjennomført av arkitekt Grete Bull, med økonomisk støtte fra Sosialdepartementet i tidsrommet 1982 - 84.

I etterundersøkelsen har ergoterapeutene Grete Doxrud og Marthe Feiring deltatt. Gunnar Selnæs har utformet illustrasjonene etter skisser og foto av forfatteren og planmateriale som har vært stilt til rådighet fra arkitektene fra de respektive prosjektene, arkitekt MNAL Svein Hundstuen og ingeniørfirmaet Selvaag-bygg.

Oslo, mars 1985


Grete Bull



1. INNLEDNING

1.1 Bakgrunn for å vurdere alders- og trygdeboliger

Man kan legge ulike betydninger i begrepene aldersbolig/trygdebolig. Det kan dreie seg om:

- et boligtilbud fordi eldre mangler bolig
- et boligtilbud som er forbeholdt eldre
- et boligtilbud som er spesielt egnet for eldre

Ut fra disse betydningene kan man trekke ytterligere slutninger om hvordan disse boligene er, eller kan komme til å fungere:

- billigere, mindre, eventuelt dårligere boliger
- kategoriboliger som isolerer de eldre, eller
- bofelleskap for en gruppe med felles livsform
- bedre, mer lettvinde boliger, tilgjengelige for funksjonshemmede, eventuelt tilknyttet fast service

I denne undersøkelsen har vi villet undersøke hvordan dagens trygdeboliger er. Vi vil vite hvordan de fungerer for dem som får tildelt slike boliger i dag, og hvordan de bør utformes med tanke på fremtidige beboere.

Vi ønsker å finne boliger som er spesielt egnet for eldre. Dette innebærer ikke krav som går ut over de som bør stilles til alle boliger. Hvis den alminnelige boligmassen var tilgjengelig og brukbar for bevegelseshemmede, ville det ikke være noe behov for spesielle aldersboliger. Dessverre er det ikke slik i dag. Den alminnelige boligmassen tilfredstiller ikke disse kravene. Søkerlistene til trygdeboliger er

lange. Det bygges i dag stadig flere trygdeboliger, mens boligbyggingen for øvrig går tilbake. Nye boliger er vanligvis for dyre til at eldre og funksjonshemmede kan flytte inn i dem. (Se litteraturlisten (18).

Dette kan tyde på at det er et stort behov for boliger som er forbeholdt eldre. Men det er ikke sikkert at boliger som er forbeholdt eldre skal utformes etter de modeller som brukes i dag. Vi må finne fram til de formene som svarer til de behov som virkelig ligger bak søkerlistene.

I følge Kirsten Thorsen (se litteraturlisten (5) har de fleste som bor i trygdeboligene i Oslo bodd så elendig tidligere at deres behov for trygdebolig først og fremst er basert på bolignød. Dette behøver ikke være tilfelle i andre deler av landet og i kommende år. Vi regner med at trapper og andre bygningsmessige hindringer i bestående boligmasse vil komme sterkere inn som årsak til at en søker trygdebolig. Forutsatt at hjemmeboende eldre kan få det samme servicetilbud som de som bor i trygdeboliger, er boligutbedring og tiltak for å supplere og utbedre hele boligstrøk med hensyn til tilgjengelighet et bedre svar på disse problemene.

Vi tror også at økonomien, de høye prisene på det alminnelige boligmarkedet, og det at boligsubsidiene konsentreres til trygdeboliger, kommer til å øke behovet for særlige boligtiltak i mange år enda.

1.2 Problemstillinger og hypoteser

Den enkelte boligen

Må en trygdebolig være en fullstendig bolig? Må den inneholde alle de rom og birom som man venter å finne i vanlige boliger? Skal den tilfredsstillende vanlige møbleringsmål og samtidig være tilgjengelig for brukere av rullestol? Eller er det akseptabelt å redusere på disse kravene og erstatte noe av det reduserte arealet med fellesrom? Det bygges fortsatt boliger som er mindre enn det Husbanken tillater som maksimumsareal og det som i dag regnes som minimum.

Vår første påstand er: Konsekvensen av å bygge for små boligenheter er at de eldre beboerne begrenser sine aktiviteter, og dermed også reduserer sine muligheter for å klare seg selv. Fellesarealer og innendørs tilgang til lokaler og tjenester kan motvirke dette, men slike arealer kan ikke erstatte ressurser i den private enheten.

Forvaltning

Bør aldersboligen ha fast tilknyttet service? Bør den bygges i tilknytning til servicesenter og andre institusjoner for eldre? Eller bør aldersboligen være et rent boligtilbud basert på kommunens alminnelige tjenester overfor hjemmeboende eldre?

Våre hypoteser går ut på at forvaltningsmessig sammenblanding av bolig og bolig tjenester med den øvrige servicen som ytes beboerne, kan ha uheldige sider. Aldersbolig med fast service får et sterkere preg av institusjon enn boliger basert på et fleksibelt hjelpeapparat i kommunen. Aldersboliger med fast service og eldre senter under samme tak kan gi beboerne større forventninger om trygghet og service enn det er mulig å innfri.

Bebyggelsesform

Bør boligene bygges i større (mer rasjonelle) enheter, eller spredt og integrert i den alminnelige boligmassen? Finnes det andre mål for hvor store enheter som bør bygges? Vet vi noe om hvilke andre typer bygg og institusjoner som med fordel kan knyttes til aldersboligene?

Her brukes ofte uttrykket "small is beautiful". Trygdeboligene bør innpasses i de boligsøkendes egne boligmiljøer i små enheter med åtte til tolv boliger. Integrering er et sosialt fenomen som kan gjøres mulig ved fysisk nærhet. Isprengte trygdeboliger, det vil si en blanding av trygdeboliger og alminnelige boliger innenfor samme enhet, gir ingen garanti for kontakt mellom ulike beboergrupper. Den fysiske nærheten og den visuelle kontakten gir også grunnlag for konflikter og sosial kontroll. Isprengte trygdeboliger har vært forsøkt i nye bo-

ligområder, men erfaringene er ikke spesielt gode. Det behøver ikke skyldes at man blander ulike beboere. De kan ha fungert dårlig fordi de eldre hadde foretrukket å bli boende i sin gamle bydel.

Skal trygdeboligen være et steg på veien til en institusjonstilværelse for de som blir så skrøpelige at de trenger mye service og tilsyn, eller skal den være en permanent bolig på linje med en alminnelig "livsløpsbolig"? Ifølge Kirsten Thorsen er gjennomsnittlig botid i trygdeboliger temmelig lang. Omtrent halvparten kan regne med å dø med trygdeboligen som siste adresse. Den andre halvparten flytter videre til sykehjem. Dette skjer ofte fordi de gamle trygdeboligene er for små og uegnet til å tilpasses til rullestolsbrukere.

Vi har gått ut fra at det er viktig å unngå flytting både fra egne boliger til spesialbolig, og fra bolig til institusjon. Det må derfor være et mål å stimulere til boligutbedring fremfor å bygge ensidig på aldersboliger. Man må da gjøre aldersboligene tilgjengelige og tilpasse servicen etter hvert som beboergruppen eldes.

Av dette følger at boligen må være en alminnelig bolig, og ikke et særtilbud basert på en bestemt grad av uførhet eller et bestemt servicenivå.

Planleggingsgrunnlag

Problemstillingene og hypotesene er preget av behovet for planleggingsgrunnlag. De er kommet fram gjennom diskusjoner med medarbeidere i kommunenes sosiale etater. Disse har ofte gitt uttrykk for at de savner mulighet for å delta i planleggingen. De savner formell mulighet fordi de ikke blir spurt, og de savner kunnskap om når og hvordan de ulike krav og synspunkter skal fremmes.

Denne rapporten behandler en del av de krav som kan fremmes, men ikke noe om hvor og hvordan de skal fremmes. Det er behandlet i en egen rapport om planleggingsprosessen (intern prosjektrapport fra egen del av undersøkelsen der vi har fulgt en plankommités arbeid). Det viser seg at planleggingsprosessen også bestemmes av de forvaltningsformer,

entreprisereformer og rutiner for tildeling av boliger for eldre og funksjonshemmede som velges.

Vi har erfart at de viktigste faktorene i utforming av boligene ligger i tomtevalg, retningslinjer for finansiering, arealgrenser, osv. Dette er forutsetninger som ligger så tidlig i planleggingsprosessen at de må formes som politiske spørsmål som avgjøres av kommunestyret, formannskap eller av Stortinget som gir Husbanken sine rammer.

Vi erfarte at programfasen, der sosialadministrasjonen skulle ha kunnet fremme sine synspunkter, ble dårlig ivaretatt i en tradisjonell planleggingsrutine. Det viser seg også at det er svært vanskelig å koordinere tildeling av boliger med individuell tilpassing og byggefasen. Dette gjelder også ved andre entreprisereformer og i større kommuner som har egne planleggings- og veiledningsorganer for slike formål. Oslo kommune har i lengre tid forsøkt å utrede bedre rutiner.

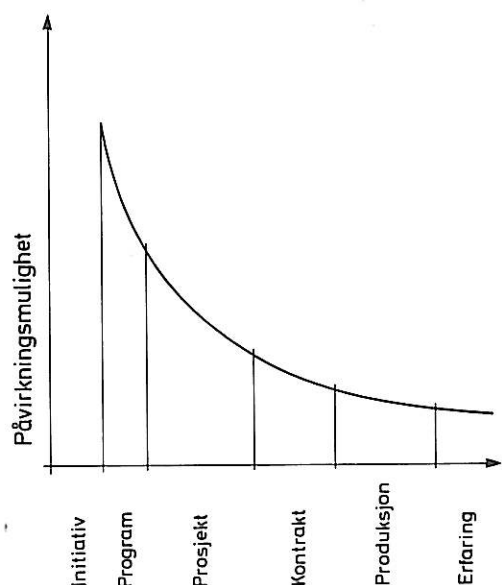
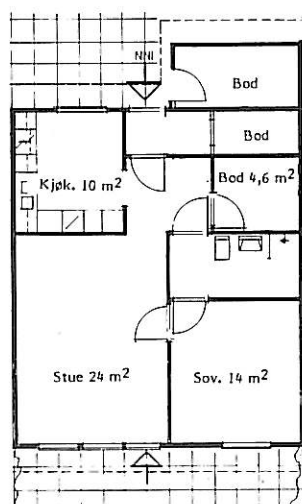
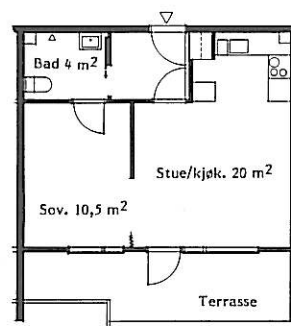


Fig.1.1

Planleggingsprosessen. De tidlige beslutningene har de største konsekvensene, både økonomisk og for brukbarheten av boligene.



57 m²
(+ 12 m² boder)



39,5 m²
(3 m² bodareal innregnet)

Fig.1.2

To av boligplanene som ble valgt ut for studien. En liten blokkleilighet til høyre, og en litt større bolig i rekkehus til venstre.

1.3 Metode

1.3.1 Utvalg

Denne rapporten bygger på en etterprøving av boliger som nylig er bygd. Vi har studert boligerfaringer, bruk av boligene og bovaner i et utvalg av nokså typiske trygdeboliger. De typiske trygdeboligene kom vi fram til gjennom å studere et større utvalg av husbankbelånte prosjekter fra de siste årene og statistikken over samtlige prosjekter som var belånt i Husbanken.

For å studere konsekvensene av å bygge stort eller lite, måtte vi velge noen boliger som skilte seg ut nettopp gjennom størrelse og hus-

typer. Vi mener vi har funnet fram til noen karakteristiske småhus i et par Vestfoldkommuner og noen typiske blokkleiligheter i Oslo. Disse leilighetene er typiske for nybygde boliger, men ikke representative for alle trygdeboliger som er i bruk. Disse betår stort sett av eldre og enda mindre boliger.

Leilighetene er først og fremst forskjellige i størrelse. (Se fig. 1.2) Den til høyre er dessuten ensidig belyst fordi den ligger til en korridor. Det fører til at et rom, her kjøkkenet, blir liggende mot innervegg uten vindu. Hvis vi sammenlikner med tidligere trygdeboliger som hadde ett rom og kjøkken (se fig. 2.1), ser vi at sovesnisjen og kjøkkenet har byttet plass. Rekkehuset er belyst fra to sider. Dermed får kjøkkenet vindu mot inngangssiden.

Den store leiligheten er helt selvforsynt i og med at alle boder er knyttet direkte til den. Men den har ingen tilknytning til fellesrom. Den lille leiligheten har adgang til boder i kjelleren. Det er dessuten et fellesvaskeri der og noen mindre vaskerom i korridoren. I 1. etasje finnes det både en stue for felles bruk og en liten resepsjon med en sittekrok.

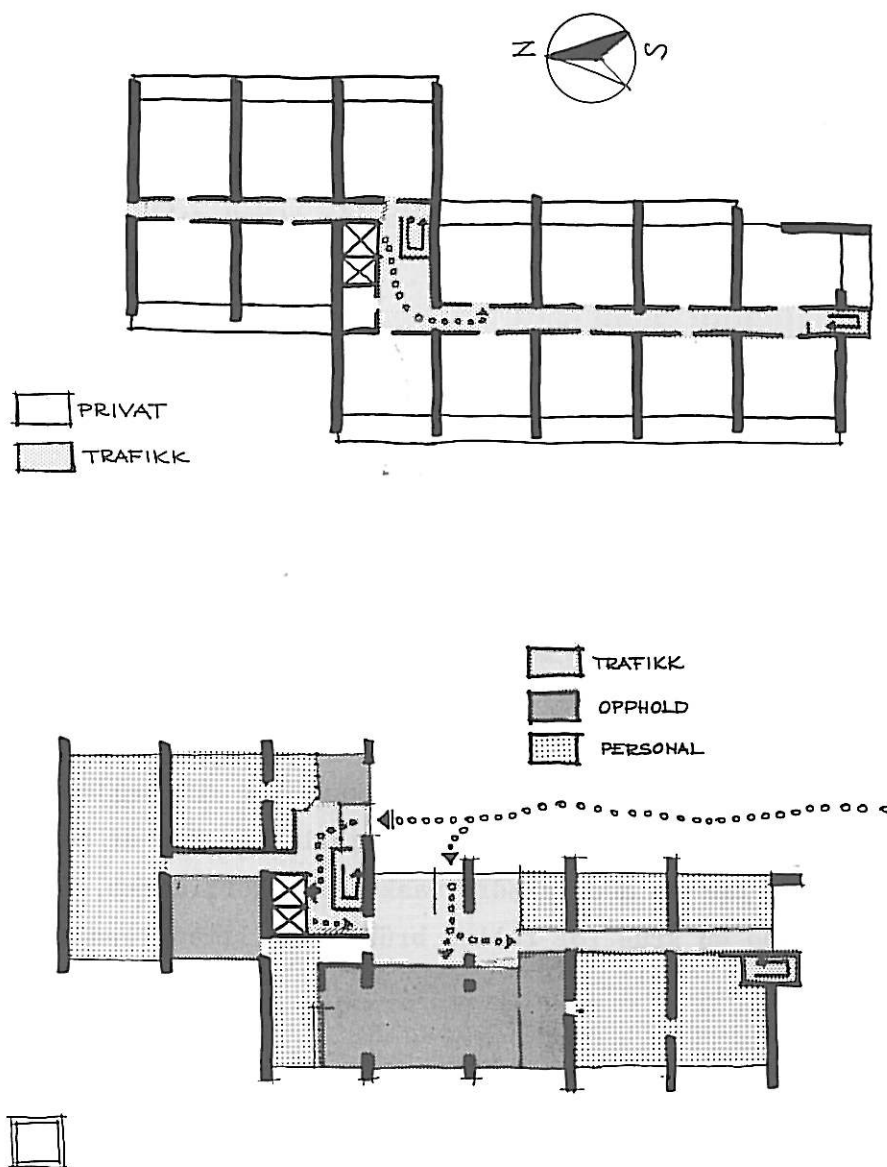


Fig. 1.3

Trygdeblokken er en seks etasjes blokk orientert nord/syd. Service-senteret opptar det meste av 1. etasje.



Fig. 1.4

Trygdeblokken med omkringliggende bebyggelse

Trygdeboligen er tilknyttet et servicesenter med kafeteria, hobbylokaler og hår- og fotpleiesalong, som er åpent for beboerne og for brukere fra distriktet omkring. Blokken ligger i et nytt boligfelt på vestkanten i Oslo. Det er god forbindelse med buss og trikk til sentrum og de eldre vestkantbydelene hvor de fleste av beboerne har bodd før.



Fig. 1.5

Sjematisk disposisjonsplan over de to boligfeltene i Vestfold

Felt A består av åtte småhus fordelt på to rekker. Felt B er et blandet boligfelt med familieboliger (F), trygdeboliger (T) og handicapboliger (H). Familieboligene er i to etasjer. De andre er treroms leiligheter på ett plan, halvparten har trappeatkomst. Se leilighetsplan i kap. 2. B-feltet ligger i utkanten av byen, i nærheten av et større supermarked og med gangavstand til sentrum. Bussforbindelsen dit er dårlig, og avstand til bussholdeplass er litt lang og ufremkommelig.

A-feltet ligger i en mer spredtbygd landkommune. Det ligger nær et mindre butikksenter, men et stykke unna kommunesenteret. En må bruke buss eller bil til større ærend.

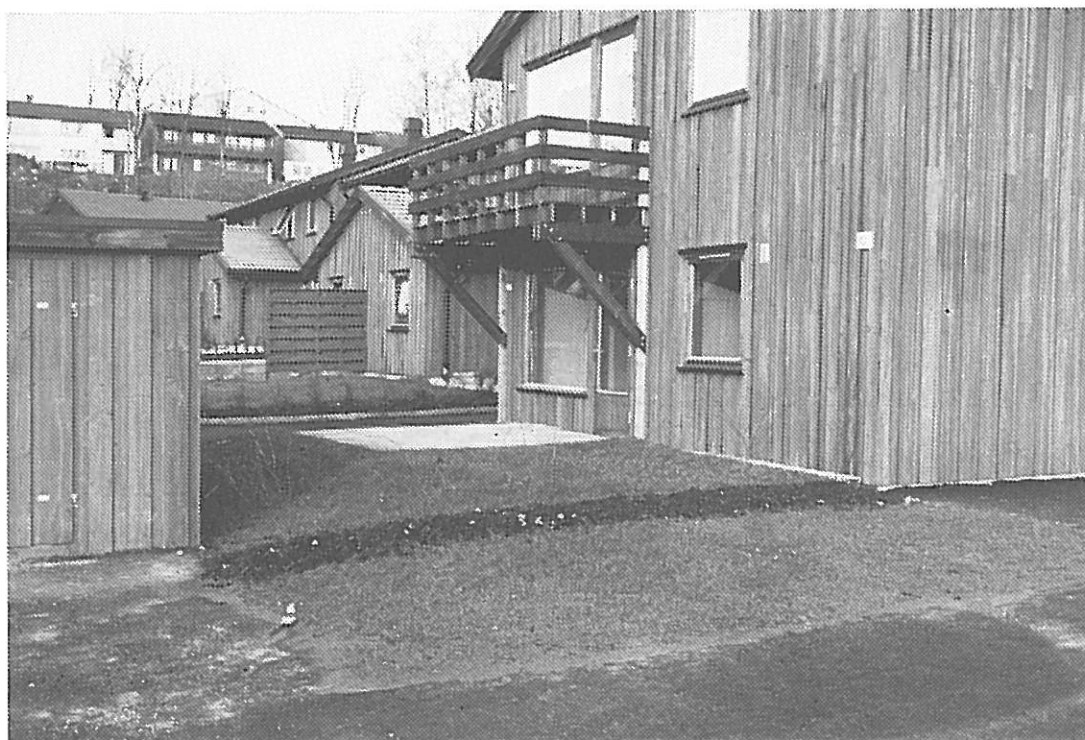


Fig. 1.6
B-feltet med omgivelser



Fig. 1.7
Fra A-feltet

1.3.2 Intervju og registrering av boligbruk

Alle intervjuene ble foretatt av arkitekt og ergoterapeut i fellesskap. Vi besøkte til sammen 20 husholdninger. De ti i trygdeblokken ble valgt ved loddtrekning blant alle beboerne. I de mindre boligområdene forsøkte vi å komme i kontakt med alle. Vi intervjuet helst husmoren der det var ektepar, men mannen var som regel også med på samtalen. En del av svarene er stilt sammen i tabeller som gir en viss oversikt. For øvrig har vi sitert utsagn og hele beskrivelser direkte slik det ble sagt. Samtidig som vi intervjuet, ble leiligheten målt opp og fotografert slik at vi kunne registrere boligbruken gjennom plassering av møbler og utstyr som er knyttet til dagliglivets gjøremål.

Av hensyn til anonymiteten har vi unngått å bruke navn på steder og personer. Men for å gjøre beskrivelsen konkret, har vi tatt med bilder og plantegninger. I enkelte tilfeller har vi brukt helt andre illustrasjoner for å få fram poengene uten å knytte dem til de personene vi har vært i kontakt med.

Ergoterapeuten la særlig vekt på å beskrive funksjonsevne og registrere de aktivitetene som var kritiske for dem som hadde nedsatt førlighet. I enkelte tilfeller foreslo hun nye hjelpemidler eller endringer i huset.

Denne studien har gått parallelt med en tilsvarende undersøkelse av barnefamiliers bovaner. Dette har gitt oss anledning til å sammenlikne og utveksle erfaringer om den boligkulturen som gjelder i ulike grupper i dag. Begge studiene bygger på små utvalg og kvalitative beskrivelser.

1.4 De intervjuede husholdningene

TABELL 1.1

HUSHOLDNINGSSTØRRELSE

	VESTFOLD		OSLO	SUM
	B	A	BLOKK	
1 person	0	3	8	11
2 personer	4	3	2	9
Sum hush.	4	6	10	20

I de 20 husholdningene, ti i trygdeblokken og ti i de to boligfeltene, var det elleve énpersonshusholdninger og ni ektepar, til sammen 29 personer.

TABELL 1.2

HUSHOLDNINGENES BOTID I BOLIGOMRÅDENE

	B	A	Blokk	SUM
NYINNFlyTTET	4	0	0	4
1 AR	0	0	1	1
2 AR	0	0	9	9
4 AR	0	3	0	3
5 AR	0	3	0	3
SUM	4	6	10	20

På felt B var alle nettopp flyttet inn. Derfor kunne de ikke si så mye om hvordan boligfeltet fungerte som naboskap. Men de hadde mye å si om innflyttingsprosessen. På felt A hadde de allerede bodd i 4-5 år. Her

hadde boområdet "satt seg". I blokken hadde de fleste også bodd siden bygget var nytt, men en av beboerne hadde overtatt etter en annen. I treromsleilighetene på felt A intervjuet vi bare ektepar, og noen av disse var yngre enn 67 år. Disse var egentlig tildelt handikapbolig, men vi regner dem med som om de var førtidspensjonerte.

TABELL 1.3
BEBOERNES ALDER FORDELT PÅ UTVALGSFELTENE

IP EFS ALD.1)	Vestfold	Oslo	SUM
53 56	1	0	1
62 64	1	0	1
68 70	1	0	1
69 69	1	0	1
69	1	0	1
70 70	1	0	1
70	1	0	1
71 70	1	0	1
74 82	1	0	1
76 78	0	1	1
77 75	0	1	1
78	1	0	1
80	0	3	3
82	0	1	1
83	0	2	2
90	0	1	1
92	0	1	1
SUM	4	6	10

1) IP=intervjuperson, EF=ektefelle

Ekteparene var stort sett yngre enn de enslige. I Vestfold traff vi bare en person som var over 80 år, mens den eldste i blokken i Oslo var 92 år gammel. Her traff vi ingen under 76 år. Disse forskjellene i alder og husholdningssammensetning kan gjøre det litt vanskelig å vurdere om forskjeller i aktivitetsnivå og boligbruk skyldes boligene eller egenskaper ved beboerne.

Både Oslo som helhet og i den ene kommunen i Vestfold er det mange enslige kvinner. I Vestfold har ektepar hatt fortrinnsrett til de nyere og dermed større trygdeboligene, mens nye trygdeboliger i Oslo oftere tilfaller enslige.

TABELL 1.4

SOSIALGRUPPE HUSHOLDNING

basert på yrkene for intervjuperson eller ektefellen

	Vestfold	Oslo	SUM
ARBEIDER	6	3	9
LAVFUNKSJ.	1	1	2
HØYFUNKSJ.	1	1	2
SELVSTENDIG	2	2	4
BEDRESTILT	0	1	1
UKODBART	0	2	2
SUM	10	10	20

TABELL 1.5

INNTEKT UT OVER MINSTEPENSJON

	Vestfold	Oslo	SUM
INGEN	3	0	3
TILLEGGSPENSJ.	2	4	6
ANNEN PENSJ.	3	2	5
ARBEIDSINNT.	1	1	2
UOPPGITT	1	3	4
SUM	10	10	20

Tre av de intervjuede hadde ingen inntekt ut over minstepensjon. Alle disse bodde i Vestfold. Beboerne i Oslo-blokken kom som nevnt fra de vestre bydeler. Flere av dem hadde en bedre økonomi enn de vi intervjuet i Vestfold. I Vestfold hadde et flertall av "forsørgerne" arbei-

derbakgrunn, eller bakgrunn som arbeidende i egen bedrift. I Osloblokken var det også beboere med bakgrunn som arbeidere eller lavere funksjonærer. Miljøet for øvrig var preget av høyere middelklasse, tildels overklasse.

Forskjellene i bakgrunn viste seg også i vurderinger av boligene, møblering og bovaner. Det er særlig viktig å merke seg at beboerne i Oslo-blokken heller ikke er representative for trygdede i andre bydeler i Oslo.

TABELL 1.6

FUNKSJONSHEMMEDE ¹⁾ I HUSHOLDNINGER
Æ28 EN OG TO PERSONER

	1 PERS	2 PERS	SUM
IP	7	2	9
Ektefelle	0	1	1
Begge	0	4	4
Ingen	2	2	4
Ubesvart	2	0	2
	11	9	20

¹⁾ Her menes de som (selv) svarte at det var en funksjonshemmet i husholdningen.

I 14 av de 20 husholdningene var det noen som sa de var funksjonshemmet. Dette gjelder 18 av de 29 enkeltpersonene. Enda flere sa de hadde bevegelsesvansker. Det var bare fire husholdninger der ingen hadde vansker. I fem husholdninger var det noen som bare hadde vansker ute om vinteren. I 16 husholdninger var det noen som hadde vansker med trapper. I åtte av husholdningene var det noen som brukte bevegelseshjelpemidler. Det var flere som hadde ytterligere behov for slike hjelpemidler. Dette bekrefter de erfaringene man har med eldres underforbruk av tekniske hjelpemidler.

Det var flere årsaker til funksjonshemmingene. Det var bare noen få som syntes å være generelt svekket på grunn av høy alder. Men mange refererte til flere diagnoser og adskilte plager.

Forholdsvis mange led av følgene av sykdommer som de hadde hatt for lenge siden (spanskesyke, lungebetennelse) eller av skader og slitasje fra arbeidslivet (dårlig rygg, slitasjegikt, ryggbrudd). Livsstilssykdommer (røyking, lungeefysem, hjerteinfarkt) som er typiske for vår generasjon av pensjonister, ble også nevnt. Noen av de mest funksjonshemmede hadde ferske skader, som amputert arm, hemiplegi etter en operasjon, m.v. Forøvrig noterte vi oss at flere hadde store problemer i tilknytning til sine handikap: Smerter på grunn av bruk av hjelpemidler, omstillingsproblemer og slitasje på ektefelle.

Noen eksempler vil vise at de eldre har mange mindre plager som virkelig hindrer dem i hverdagen, men som ikke får dem til å føle seg funksjonshemmet:

En dame på ca. 80 hadde hatt en "rørelse" for noen år siden. Derfor var hun avhengig av litt hjelp for å løfte foten inn i en taxi, men for øvrig går hun gjerne gjennom parken når hun skal til byen for å handle. En annen som mente hun ikke var funksjonshemmet, er selvhjelpen. Hun bruker ikke hjemmehjelp. Men hun synes det er vanskelig å bøye seg, hun kan ikke stå lenge av gangen. Hun er redd for å ferdes ute om vinteren, og hun går minst mulig i trapper. I likhet med flere andre synes hun det er vanskelig å bruke bussen fordi dørene går så fort igjen. De synes bæring er vanskelig og bruker trillebag.

Andre beskriver hvordan de må gå langsomt, at de stivner eller får tungt for å puste, det blir vanskelig å gå sammen med andre. Hjertepasientene har vansker når det er kaldt, andre er svimle og redde for å miste balansen.

TABELL 1.7 BEVEGELSESHJELPEMIDLER I BRUK

	Vestfold	Oslo	Sum
Ingen	5	7	12
Stokk	2	2	4
Gåstol	0	1	1
Rullestol	1	0	1
Rullespark	2	0	2
Sum	10	10	20

Den subjektive opplevelsen av å være funksjonshemmet syntes ikke å øke med stigende alder. Man synes det er naturlig å ha litt vanskeligheter. Derfor var det også flere som kunne hatt bruk for nye hjelpemidler eller forbedring og tilpassing av de hjelpemidlene de allerede hadde.

Hva sier dette oss om behovet for tilrettelegging av boliger beregnet på eldre?

Det er så mange blant dem som får tildelt trygdebolig, som har ned-satt funksjonsevne og eventuelt bruker hjelpemidler, at de fleste vil ha behov for en tilrettelagt, tilgjengelig bolig. Derfor burde det være utelukket å bygge slike boliger med trappeatkomst, eller legge dem i terreng der det er vanskelig å sørge for god atkomst til boligene. Vi fikk dessverre ikke mer enn et intervju med noen som bodde i 2. etasje. Flere slike intervjuer ville sagt oss noe mer om det også finnes så mange eldre som ikke har problemer med den ene trappen at man skal kunne finne leieboere nok til slike boliger. Vårt inntrykk er at alle eldre før eller siden får problemer med trapper.

Vårt utvalg tilsier ikke at eldreboliger skal være spesielt tilrette-
lagt for rullestol. Den ene rullestolsbrukeren var tildelt leiligheten som handikappleilighet, og den andre handikappleiligheten var tildelt en stokkbruker som ikke hadde bruk for de spesialinnretningene som fantes

der. Våre intervjupersoner kan senere få bruk for plasskrevende hjelpemidler. Det gjør det nødvendig at boligen er tilgjengelig og dimensjonert for rullestol, men den individuelle tilpassing må utstå til slike behov melder seg.

Tilrettelegging av eldreboliger må særlig baseres på de mange små problemene som spiller sammen og gjør det tungvint å foreta seg ting, komme seg ut eller holde på lenge med noe. Dette skal vi komme tilbake til når vi går igjennom de enkelte aktiviteter, rom og innredningsenheter.

2. LEILIGHETEN

2.1 Konsekvensene av å bygge for smått

Vi tror den lille og ufullstendige boligen fører til at beboeren begrenser sine aktiviteter. Det vil si at beboerne må gi avkall på ting som er av betydning for dem, og aktiviteter som ville medvirket til at hun/han kunne holde seg i bedre form.

Vi tror vi kan vurdere aktivitetene og mulighetene for disse ved å se på hjelpemidler og møbler som er knyttet til dem. Vi kan snakke om rekvissitter som i et skuespill.

Vi tror ikke at privatenheten kan reduseres ubegrenset, selv om en del av arealet erstattes av fellesrom.

Arkitektens møbleringsplaner skal gi uttrykk for hvilke muligheter de forskjellige leilighetene har for oppstilling av møbelgrupper. Disse møbelgruppene med tilhørende betjeningsareal ble fastlagt av Husbanken som grunnlag for å bedømme om leiligheten var alminnelig brukbar, og dermed kunne innvilges lån. (Se HB 3203 Romdimensjonerende møbelmål. (8) Arkitektens møbleringsplaner viser også hvordan man forventer at beboerne skal bruke boligen.

Carsten Boysen studerte i sin tid de trygdeboligene som ble bygd i 60-årene ved hjelp av disse anvisningene. Han viste at de ikke en gang tilfredsstilte de mest elementære krav til møblering (se fig. 2.1). Disse leilighetene hadde eget WC, men felles bad og dusj i korridoren. Slike leiligheter utgjør fortsatt en stor andel av byens trygdeboliger. Det er selvfølgelig umulig for en rullestolsbruker å bruke denne typen leilighet.

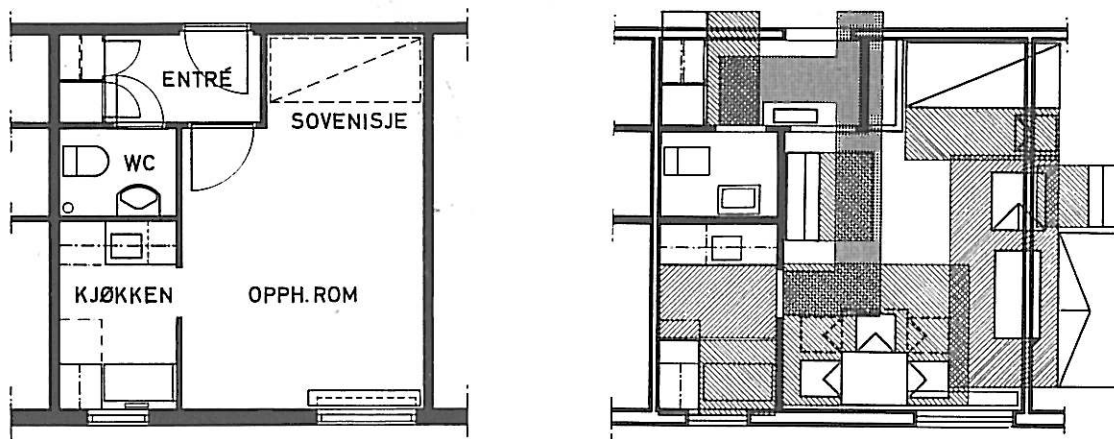


Fig. 2.1

Plananalyse av hybelleiligheter bygd som trygdeboliger i Oslo i 60-årene. Fra Carsten Boysen, *Boliger for eldre*. NBI 1965 (9)

Møbleringsplanene for de leilighetene vi undersøkte viser at man stort sett har tatt lærdom av disse tidligere erfaringene. Husbanken har slått fast at aldersboliger skal tilfredstille alminnelige krav til boliger for en person. Boligen skal ha eget soverom, og den skal kunne møbleres etter vanlige normer. Det vil si de normene som Husbanken brukte fram til 1984 for alle boliger. Ifølge disse skulle en slik leilighet ha spiseplass til seks personer.

2.1.1 Møbleringsplaner viser hva det er plass til

Den spiseplassen som er inntegnet på den lille blokkleiligheten i vår undersøkelse kolliderer med arbeidsplassen på kjøkkenet (se fig.2.2). Det er heller ikke tegnet inn møbler i entreen. Det ville i tilfelle ha kollidert med kravet til snuplass for rullestol. Denne krever ifølge Husbankens kriterier en sirkel med diameter 1,4 m. (Se avsnitt 2.3.1 der vi drøfter dette.) Plassen for oppbevaringsmøbler er også for snau, 2,0 m, i forhold til kravene som var 3,0 m.



Fig. 2.2

Arkitektens møbleringsplan for blokkleilighetene i Oslo. Enpersonsleilighet til venstre og for ektepar til høyre. M=1:100

Vi merker oss at oppbevaringsmøblene også er tegnet for smale. Slik fortegning gir et usant bilde av leiligheten. I leiligheten for ektepar er møbleringskravene bedre oppfylt, men kravene til garderobeskap for to personer er ikke oppfylt. Kjøkkenet mangler plass til rengjøringsskap eller matskap. Enpersonsleiligheten har plass til enten gryteskap eller skuffeseksjon, men ikke begge deler.

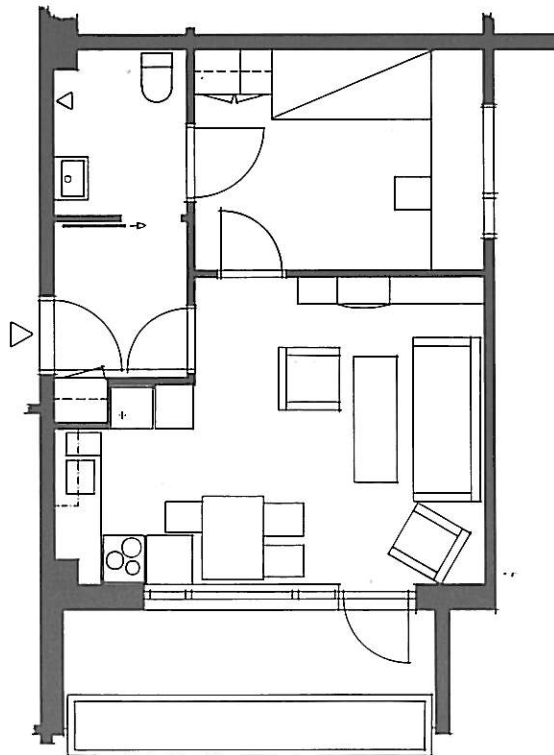


Fig. 2.3

Møbleringsplan for hjørneleilighet for en person. M=1:100.

Hjørneleiligheten har det fortrinn at kjøkkenet kommer mot ytterveggen. Spise- og arbeidsplassen får vindu og direkte kontakt med balkongen. Til gjengjeld viser møbleringsplanen at det ikke er plass til en fullstendig sofagruppe.

Vi vil stille spørsmål om ikke arkitekten allerede på planleggingsstadiet burde ha vist at det egentlig ikke er plass til både sofagruppe og spisegruppe i de små blokkleilighetene.

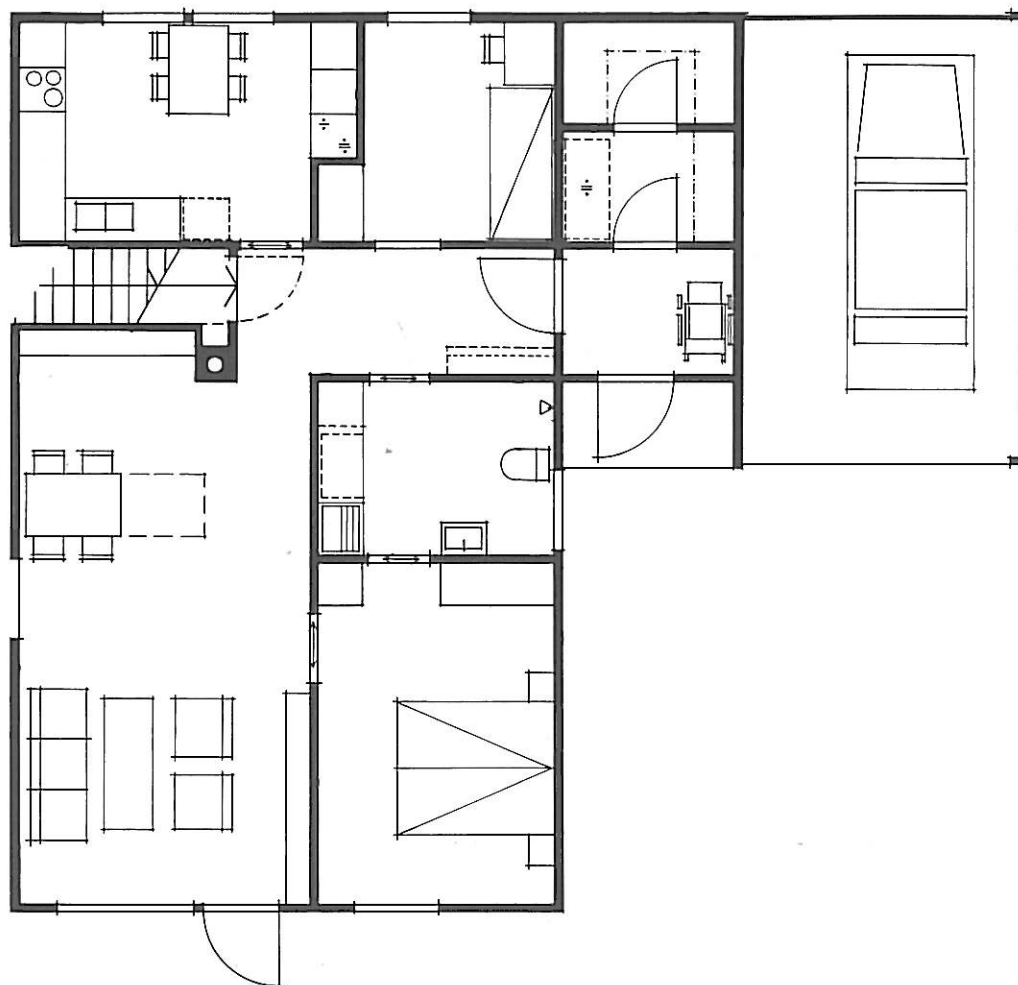


Fig. 2.4

Arkitektens møbleringsplan for treromsleiligheten på felt B i Vestfold. M=1:100

Her er de fleste krav oppfylt. Det er dessuten vist oppstillingsplass for rullestol. Men oppbevaringsmøblene er tegnet for smale, og det vil som vi senere skal se, ha betydning for leilighetens brukbarhet for rullestolsbrukeren. Arkitekten kunne også ha vist at kjøkkenet har god plass til rullestol på den ene siden av bordet.

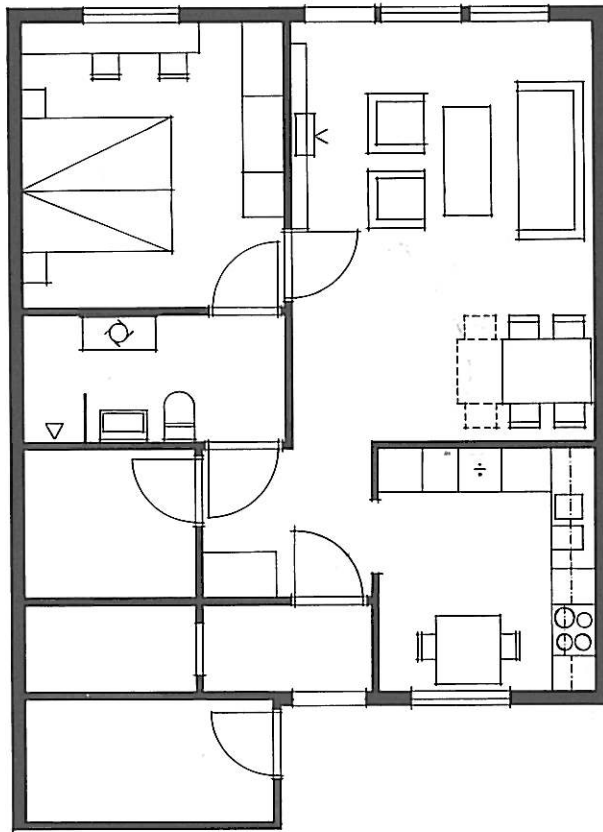


Fig. 2.5

Arkitektens møbleringsplan for toromsleiligheten, felt A. M=1:100.

Denne planen oppfyller også husbankkravene, men plass for oppbevaringsmøbler (seksjonen) er også her tegnet for smal. Det er tegnet inn en arbeidsplass på soverommet, men denne er også fortegnet. På badet er det vist en langsmal vaskemaskin. Det viser at valget av vaskemaskin er begrenset (se fig. 2.6).



Fig. 2.6

En vanlig type vaskemaskin, 0,6 m x 0,6 m.. passer dårlig på dette badet.

Møbleringsplanene danner utgangspunkt for vår videre analyse av leilighetene i bruk. Vi vil se om bruken samsvarer med forventningene, for eksempel om de dimensjonerende møbelmålene er i samsvar med de møblene som faktisk brukes, om det burde vært tatt hensyn til flere funksjoner/møbelgrupper, eller om noen av kravene er overflødige. Vi vil også se om arkitektens fortegninger har noen betydning. Vi vil spørre om de som flytter inn i en leilighet med begrenset areal, egentlig burde fått litt veiledning når det gjelder møblering og tilpassing til leiligheten.

2.1.2 Den faktiske møbleringen viser boligbruken

På de følgende sidene viser vi noen av leilighetene slik de var møblert. De to første eksemplene er fra treromsleilighetene.

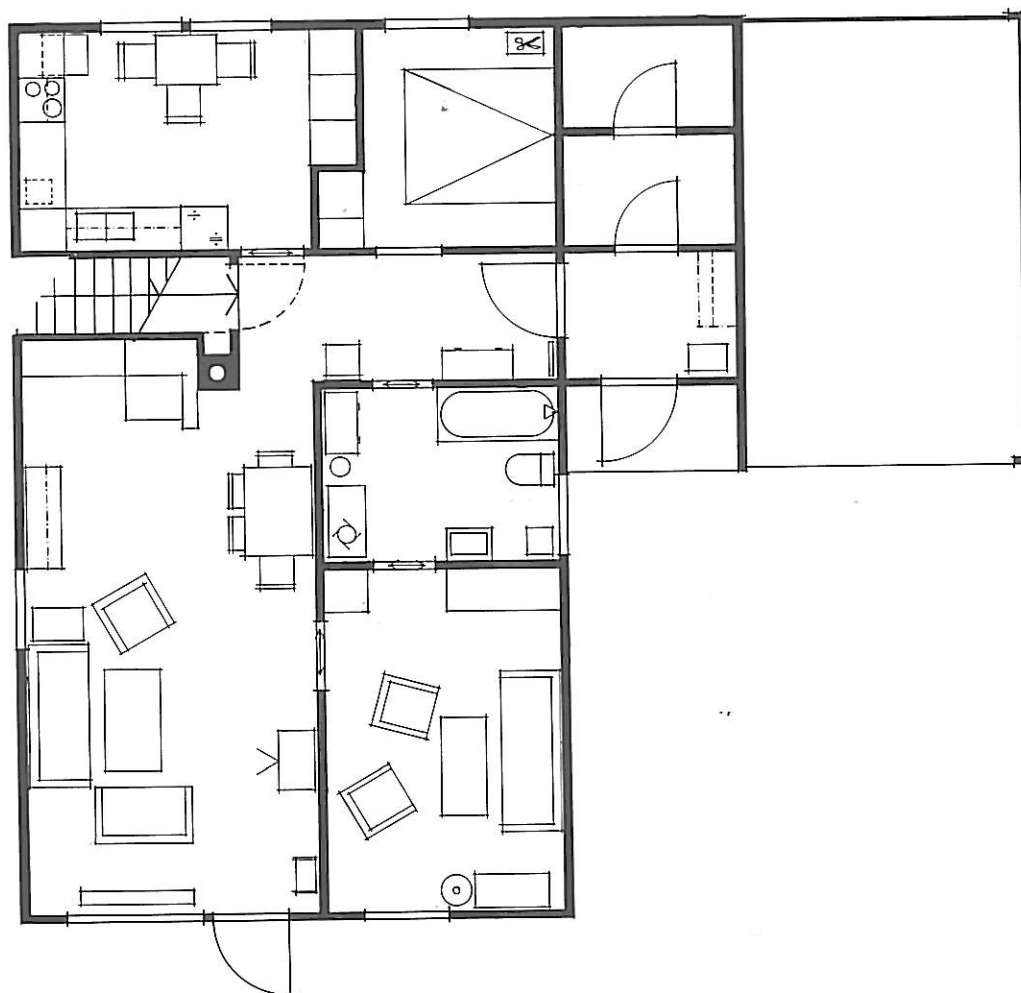


Fig. 2.7

Denne familien bruker det lille soverommet til seg selv. De har møblert det store som salong, og bygd peis. De syntes spisebordet var vanskelig å plassere.

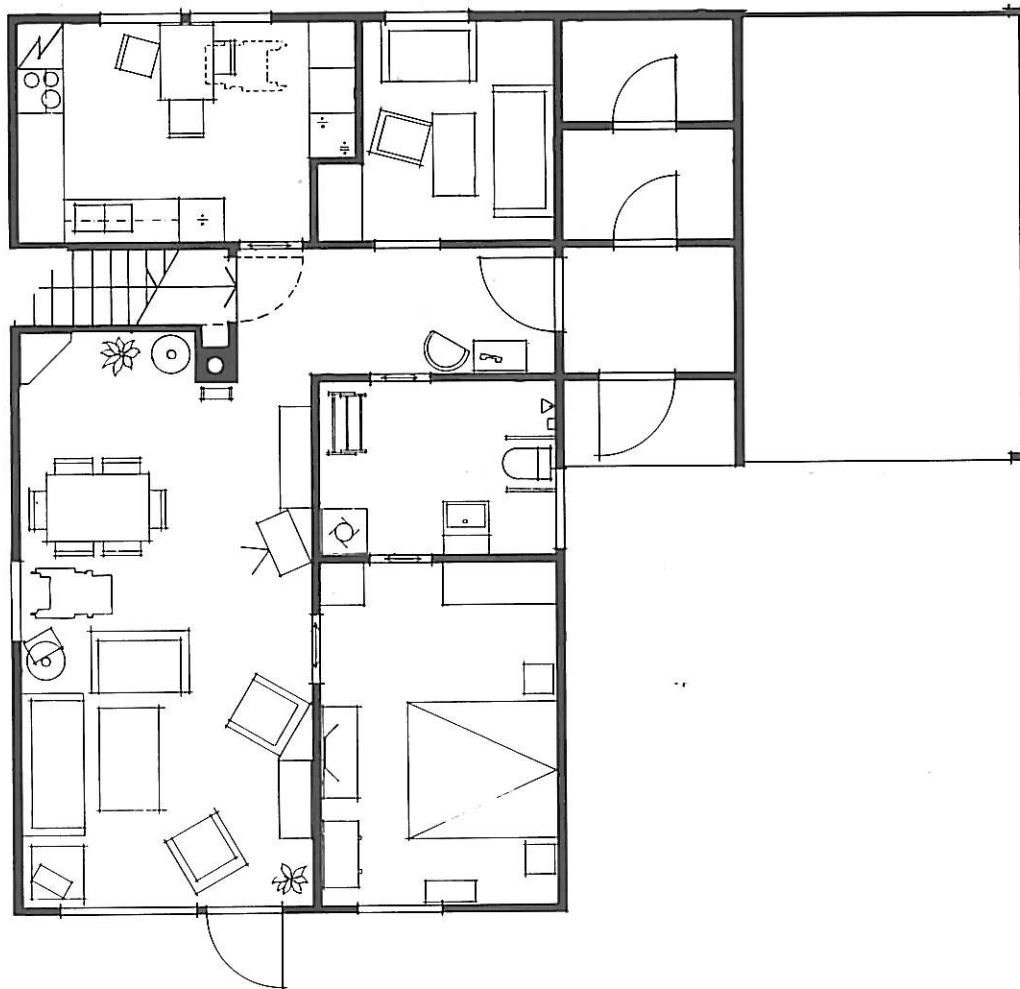


Fig. 2.8

Her bor en rullestolsbruker. Salonggruppen er plassert slik at han ikke kan kjøre helt fram til verandadøren. Han tar seg fram til sin plass i sofakroken ved å støtte seg til møblene.

Figur 2.9 til og med 2.13 viser hvordan de mindre rekkehusleilighetene blir brukt. Her var det flere som ville foretrukket tre rom. Stuene har mer tiltalende proporsjoner enn i treroms-leilighetene, men det er vanskelig å få plass til en spisegruppe ved siden av salonggruppene. Salongen var det dominerende trekket i de fleste stuene. Den fikk mye plass, men det er også den som ble brukt mest.

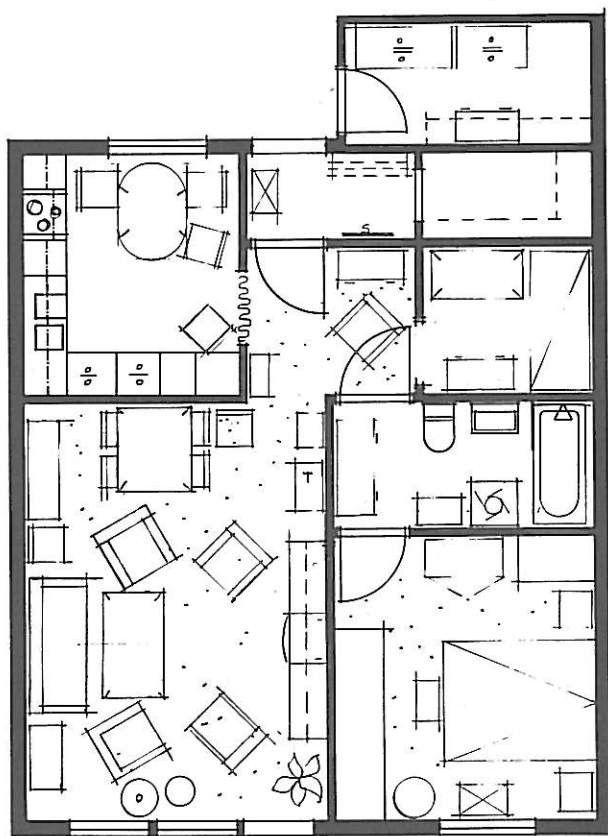


Fig 2.9

Her var døren til soverommet blokkert for å skaffe plass til en seksjon. Skapet fra gangen var flyttet inn i soverommet. Det er innredet en ekstra soveplass i kottet.

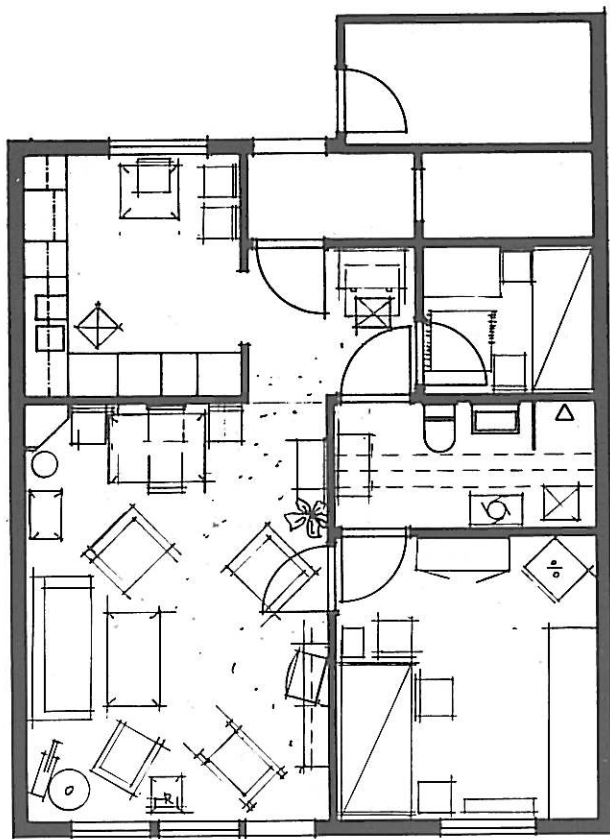


Fig 2.10

Her var kottet i fast bruk som soveplass for en av ektefellene.
Skapene i soverom var flyttet for å gi bedre lydisolasjon mot naboen.



Fig. 2.11

Her har spisebordet veket plassen for en ekstra sittegruppe.

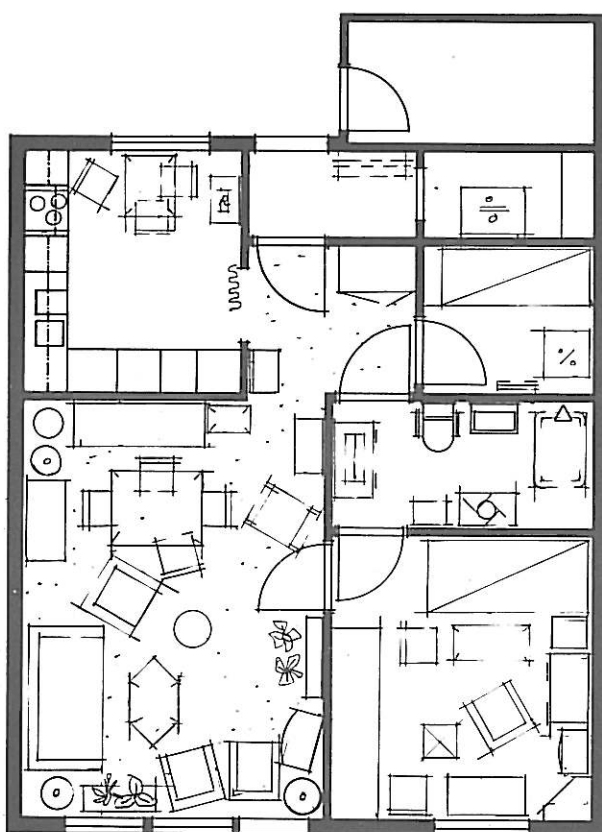


Fig. 2.12

Denne leiligheten var overmøblert, men frodig.

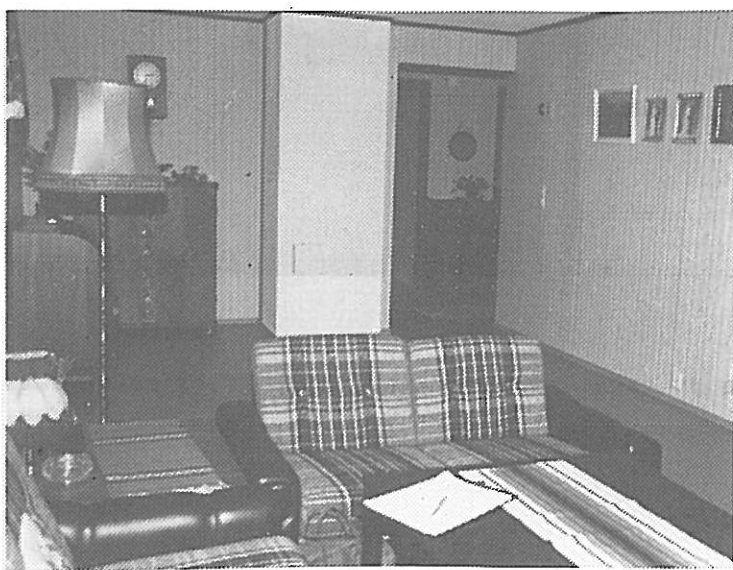


Fig. 2.13

Andre la vekt på enkel og nøktern stil.

De neste tre eksemplene er fra de små blokkleilighetene i Oslo. Her ser vi at beboerne har måttet tenke nøye om før de møblerte. Møblene hadde også langt mindre dimensjoner. Spisebord som slås opp eller flyttes fram når det er i bruk, er tegnet med stiplete streker. Det ble gjerne brukt som arbeidsbord til daglig. Foldedøren var åpen hos de fleste. Vindusveggen i soverommet var gjerne møblert som en forlengelse av stua.

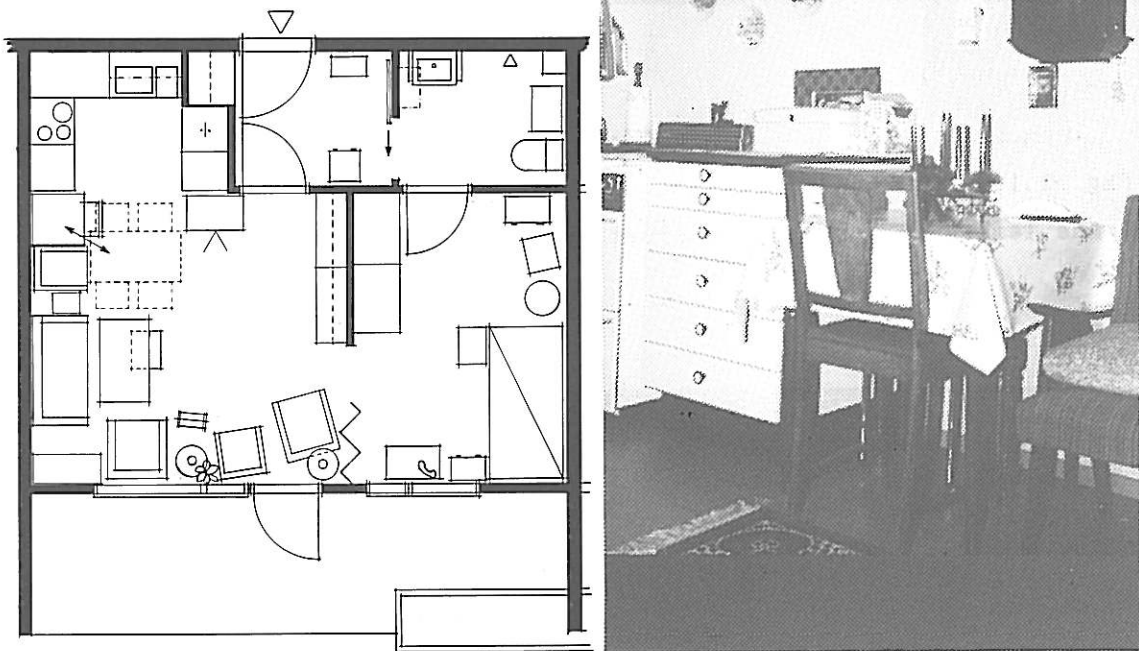


Fig. 2.14

Spisebordet i forlengelse av arbeidsbenken. Arbeidsplass og spise plass for én til daglig. Det trekkes fram når det kommer gjester.

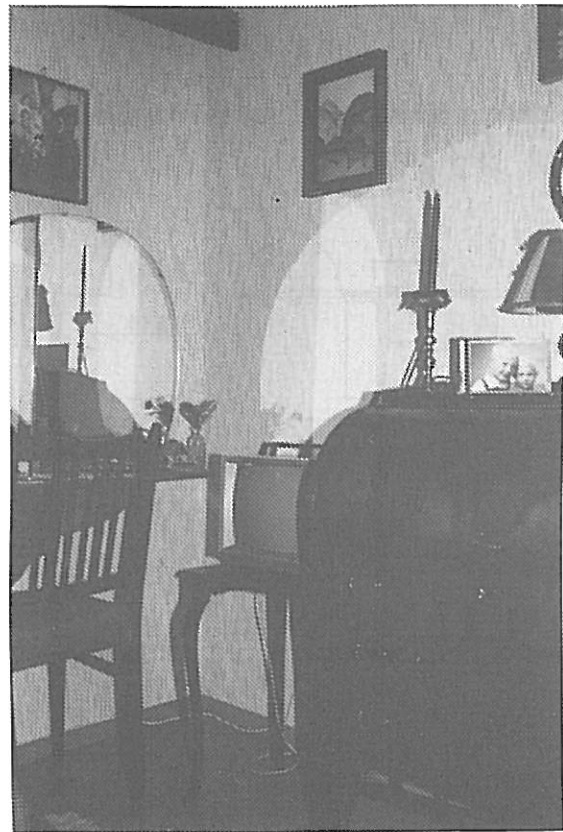
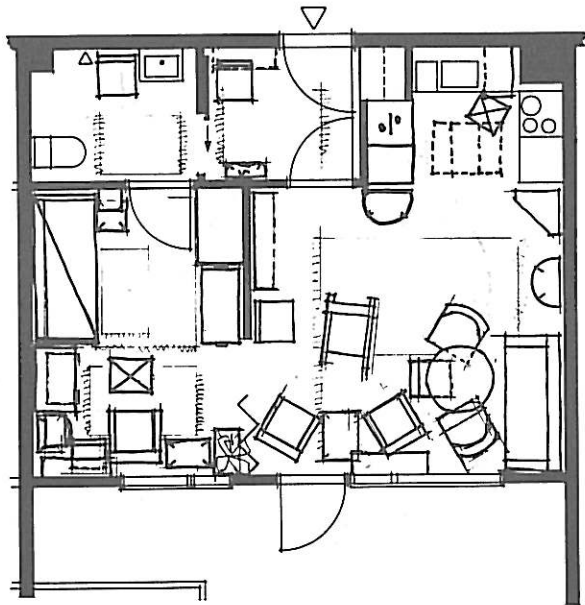


Fig.2.15

Området for daglig opphold glir over i soverommet, der både TV og godstol har sin plass.

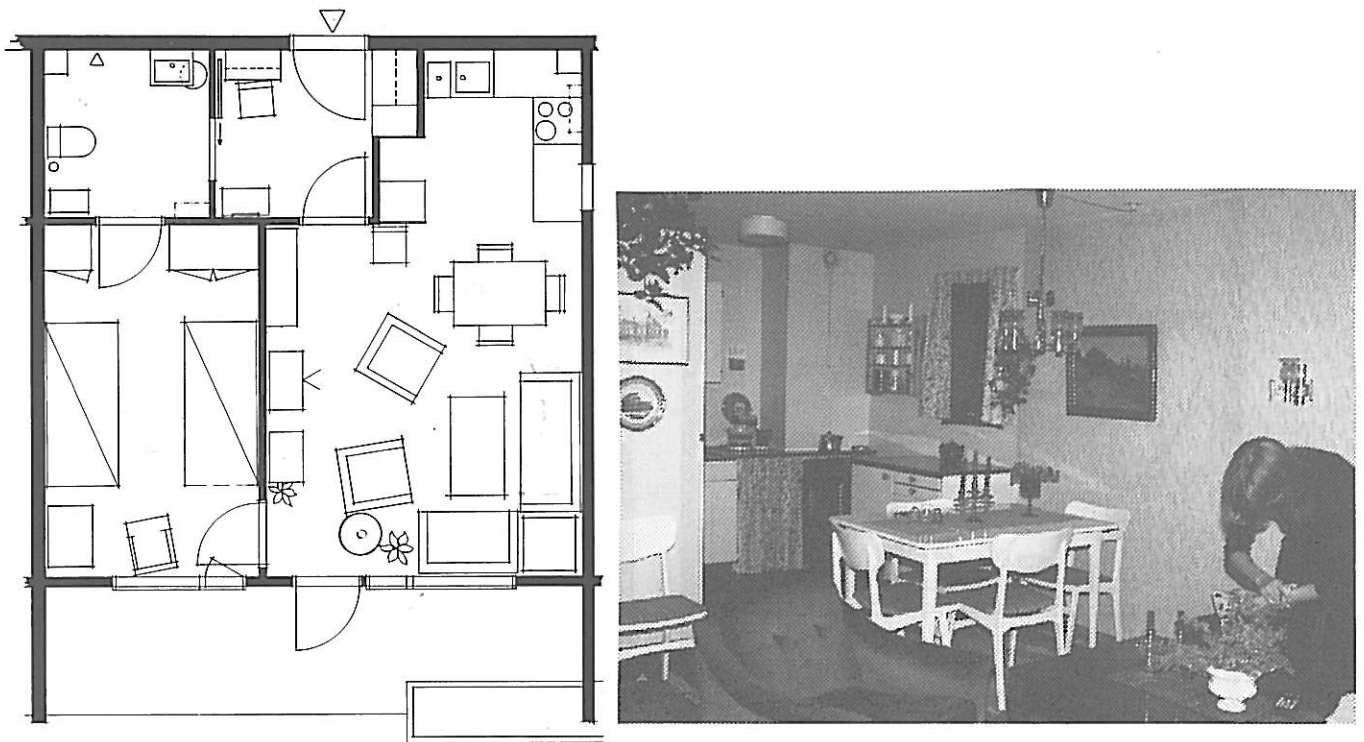


Fig.2.16

I ekteparleiligheten er det så vidt plass til et frittstående spisebord. Sengene er plassert atskilt, og paret ønsket seg et soverom til.

2.1.3 Dimensjonering for rullestol eller andre hjelpemidler

Det springende punkt i vår vurdering er om boligene kan brukes med rullestol eller andre hjelpemidler. Da alle leilighetene er godkjent for belåning i Husbanken, må vi gå ut fra at dette har vært meningen fra arkitektens og byggherrens side.

Hva slags krav er da oppfylt? Både Husbanken og byggeforskriftene spesifiserer eventuelle tilgjengelighetskrav i forhold til enkelte deler eller funksjoner i bygningen. Dermed kan den prosjekterende lett overse detaljer som reduserer den fullstendige brukbarheten. Husbanken bruker en sirkel med 1,4 m diameter (tiøringen) som mål for en snuplass. Dette vil være knapt for store rullestoler. Denne måten å teste tilgjengelighet på er unyansert. Man må ta hele kjørebanelen med i betraktning. I Sverige sies det at en rullestol skal bevege seg fritt i

boligen. Det innebærer krav om mer enn minimumsmål, som for øvrig er knappere der enn det vi bruker her. Vi vil forsøke en helhetlig vurdering av planen med en avveining mellom frie passasjer og passering av møbelgruppene.

Det er tre forhold som avgjør om leiligheten egner seg for rullestolbruker:

- størrelsen
- plandisposisjonen
- høydesprang/hindere

Vi antok at den lille leiligheten i Oslo ville egne seg dårlig fordi den var så liten. I følge en foreløpig rapport av ergoterapeut Lena Anderson ved Kontoret for eldreomsorg i Oslo, var leiligheten i seg selv "planmessig" god og kunne brukes av en rullestolbunden person. Hun hadde da selv kjørt igjennom en umøblert dobbeltleilighet. Hun påpekte riktignok at innredning og detaljer i leiligheten og ved inngangsforholdene til huset gjør det svært vanskelig for eventuelle rullestolbrukere å bo i huset.

En slik rapport skulle tyde på at leiligheten var generelt brukbar, og kan bygges om eller tilpasses den enkelte funksjonshemmede. Men det er ikke så enkelt.

Det var en høydeforskjell mellom bad og øvrige golv og terskelen til terrassen. Dette skyldes de etasjeskillerne som brukes. Spørsmålet om å unngå dem måtte vært diskutert på et tidlig tidspunkt i planleggingen. I følge ing. Schmeling hos Selvaag ville andre løsninger ha fordyret prosjektet svært mye. Vi vil se disse tersklene i sammenheng med den plassen som er til rådighet. Hvis man skal overvinne slike hindringer med skråplan, vil det føre til at en trenger enda mer plass å manøvrere på. Som vi skal se i det følgende, er det ikke noen slik plass.

De store leilighetene i Vestfold burde være meget brukbare for rullestolbrukere. Som vi skal se er ikke arealressursene utnyttet optimalt, planen er ikke god nok.



Fig.2.17

Inngangspartiet til trygdeblokken. Her kan ikke en rullestolsbruker komme fram til døren og åpne den selv. Det må være et flatt parti ved siden av døren hvis det skal være mulig. Rampen er også for kort og bratt.

Teoretisk gjennomkjøring av tom leilighet

På bakgrunn av de ulike laboratorietester der rullestoler er prøvd i forhold til en rekke enkeltsituasjoner, og våre observasjoner av beboernes boligbruk og møbleringsvaner, har vi satt sammen en tenkt kjørebane for hver leilighet. Fig. 2.19 viser kjørebane og plasser for oppstilling av stolen i den lille blokkleiligheten.

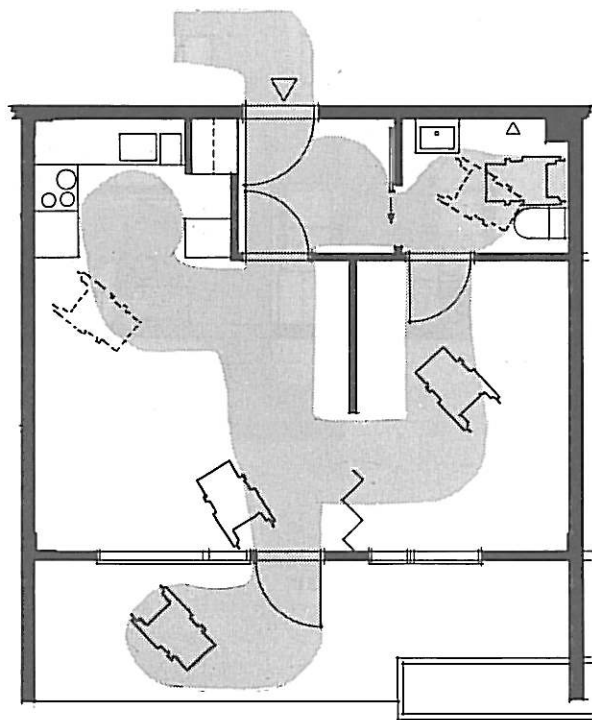


Fig. 2.18

Teoretisk gjennomkjøring av tom leilighet. Enpersonsleilighet i trygdeblokken



Fig. 2.19

Rullestolsbanen inntegnet i to møblerte leiligheter

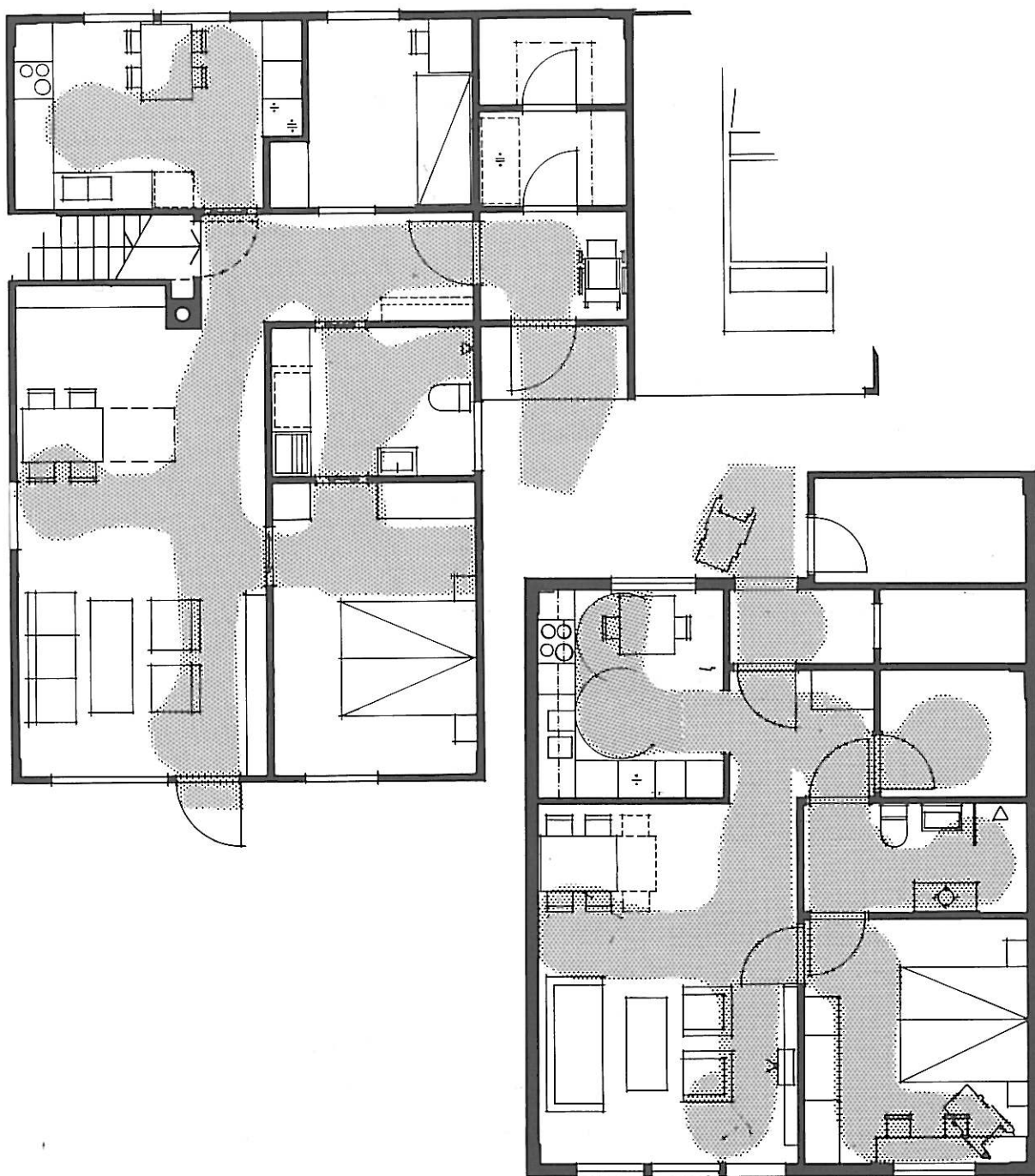


Fig. 2.20

Tilsvarende tenkte kjørebaner i de to Vestfold-leilighetene

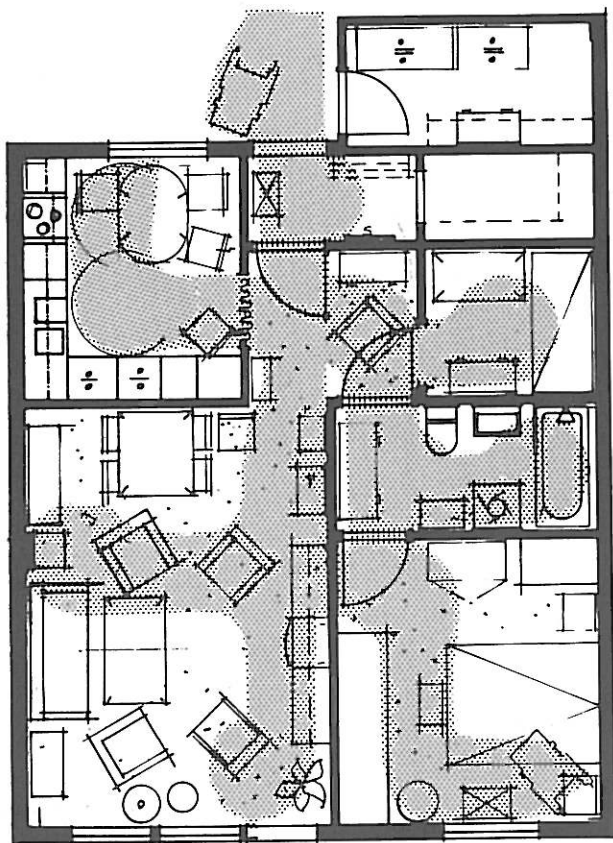


Fig. 2.21

Rullestolbaner inntegnet i en møblert rekkehusleilighet

I den lille leiligheten er det ikke mye plass igjen til vanlige møbler. Det er kanskje ikke de viktigste møblene som må fjernes. Spisebord, et par stoler, nattbord og entremøblering forsvinner. Vi ser at det blir lite igjen av en allerede knapp innredning. I den større leiligheten ser vi at alle dører er plassert slik at oppbevaringsmøblene må kollidere med rullestolsbanen. Det gjelder for øvrig også den naturlige gang og siktlinjen for dem som ikke bruker rullestol. Skaprekken på soverommet er uheldig plassert og vaskemaskinen må fjernes. Her er det m.a.o. behov for større forandringer enn i den lille leiligheten, dersom noen skulle ta en rullestol i bruk.

2.2 Aktivitetene i de enkelte rommene

2.2.1 Måltider

Vi har gått ut fra at en liten bolig reduserer aktivitetsmønsteret til den som bor der. Vi kan bruke måltidene som et eksempel på dette.

Vi fant at de som bodde i store leiligheter med fullstendig kjøkken, gjerne spiste flere steder i løpet av dagen. De som bodde i de små leilighetene forsøkte også å variere sine spisesteder, men måtte da ty til improvisasjoner. De spiste frokost på uttrekksfjelen på kjøkkenet. Noen rigget opp et klaffebord til varme måltider, eller når de hadde gjester. Noen få spiste også sine varme måltider på salongbordet.

Enkelte av beboerne i Oslo-blokken la vekt på å holde en viss standard på sine måltider:

"Jeg dekker med en liten duk, selv om jeg har det travelt og spiser på uttrekksfjela." "Jeg sluntrer ikke unna." "Jeg savner spisestue, jeg spiste alltid i spisestuen før." "Jeg savner spisestue, jeg spiser aldri ved lemmen på kjøkkenet."

Praktisk på kjøkkenet, trivligst i stua

Kjøkkenet i rekkehusene var for det meste møblert med spisebord i tre. Respatex og stålør var skiftet ut med noe penere, etter som kjøkkenet var blitt hovedspiseplass. De fleste sa de spiste på kjøkkenet fordi det var lettvent. De fleste bærer ettermiddagskaffen og kveldsmaten inn, andre smører ferdig mat til flere måltider fordi de synes det er koselig å spise inne.

TABELL 2.1 HVOR SPISES BRØDMÅL I STORE
OG SMA BOLIGER (2 ubesvart)

	Stor	Liten	SUM
På brett	0	1	1
Uttrekksfjel	0	2	2
Kjøkkenbord	2	0	2
Spisebord i stue	0	1	1
Salongbord	1	2	3
I kjøkken	0	1	1
Kjøkken og stue	7	0	7
Bare i stue	0	1	1
SUM	10	8	18

TABELL 2.2 HVOR SPISES MIDDAG I STORE
OG SMA BOLIGER (2 ubesvart)

	Stor	Liten	Sum
På brett/klaff	0	1	1
Kjøkkenbord	9	0	9
Spisebord i stue	0	2	2
Salongbord	1	2	3
Flere steder	0	3	3
SUM	10	8	18

De ulike utsagnene om spisesteder og måltidsvaner vitner om at måltidene har mange funksjoner i hverdagen. Det går et skille mellom lettvtint servering på kjøkken av de arbeidskrevende måltidene og kosematen/kaffe og kvelds, som serveres når (arbeids)dagen er slutt. Enkelte av enkene understreker friheten fra tidligere plikter ved å ta brettet med seg inn til sengen eller godstolen når som helst på

Andre la vekt på å dekke skikkelig på til seg selv, selv om de var alene.

I trygdeblokken er det kafeteria. Der serveres varme måltider et par dager i uken. De fleste av dem vi intervjuet, benyttet seg av dette tilbudet, men ingen ville spist der hver dag.

Gjestfrihet og feiring av fødselsdager eller store høytider er ikke avhengig av om boligen har plass til et stort spisebord. Det viktigste var om man orket å stille i stand til gjester. Det hendte at pårørende kom og laget maten. Av dem vi intervjuet var det flere som sa det ikke var aktuelt med selskaper. "Jeg har sluttet å feire bursdager." Noen overlot til slekten å holde fødselsdager.

I trygdeblokken fantes et fellesrom med plass til 40 mennesker, og mulighet for å leie kafeteriaen. Tre av de åtte som hadde svart på spørsmålet, hadde benyttet seg av disse tilbudene. Den ene hadde også leid en restaurant til større selskap. Bestyrerinnen syntes likevel det var for få som brukte fellesrommet.

TABELL 2.3 FEIRING AV SPESIELLE ANLEDNINGER
(3 ubesvart)

	VESTF	OSLO	SUM
Ikke aktuelt	3	2	5
I leiligheten	4	2	6
I fellesrom	0	2	2
Leide lokaler	0	1	1
Hos slekt	2	1	3
SUM	9	8	17

2.2.2 Soverommet

Vi vil si at et soverom er et reelt soverom, dersom det kan avgrenses fra andre oppholdsrom, og i hovedsak brukes til å sove eller hvile i. Muligheten for å stenge døren til soverommet er viktig, fordi en dermed kan holde lavere temperatur der. De aller fleste holdt soverommet kjøligere og satte pris på at det var friskt å gå inn der.

I trygdeblokken var dette ikke så lett å gjennomføre. Det var vanskelig å regulere radiatorene, og leiligheten var så trang at det fallt naturlig å beholde den åpne forbindelsen med stuen. Det var bare en som holdt døren lukket og bare to som brukte soverommet som et rent soverom. I ekteparleilighetene var det ikke foldedør. Der savnet de muligheten for å åpne forbindelsen mellom rommene.

TABELL 2.4 BRUK AV HOVEDSOVEROM
(2 ubesvart)

	VESTF	OSLO	SUM
Brukes til			
Stue	1	0	1
Rent soverom	2	2	4
Middagshvil	5	0	5
Mange aktiviteter	2	6	8
SUM	10	8	18

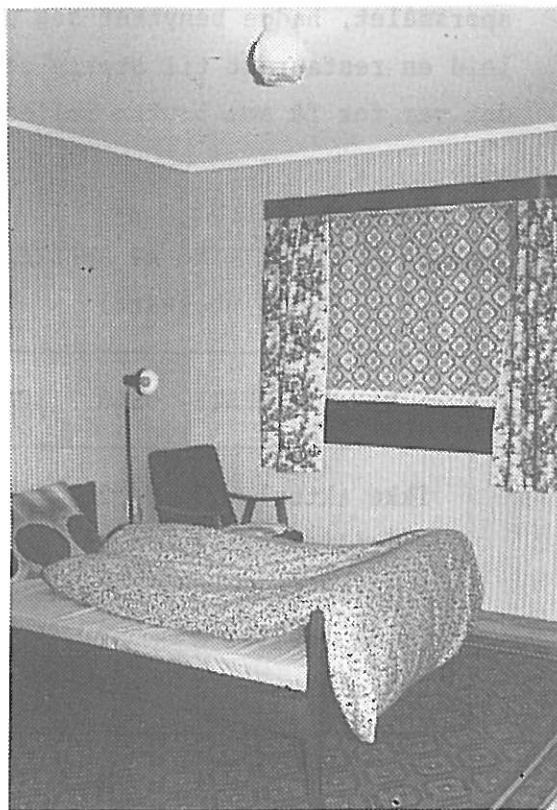


Fig. 2.22

Den oppredde og utluftede sengen er viktig for mange

TABELL 2.5 HOLDES HOVEDSOVEROM OPPVARMET?

JA	NEI	UOPPGITT	SUM
6	12	2	18

I treromsleilighetene i Vestfold ble det ene soverommet brukt som salong eller oppbevaringssted for eldre salongmøbler. To ektepar sov i det lille soverommet og brukte det store til dagligstue.

Nattbordet er kontrollsentralen

I soverommene i trygdeblokken var det umulig å plassere nattbord ved siden av sengen. Dette var et stort problem for mange og størst for dem som tilbragte mye tid i sengen. Det er behov for å ha telefon, radio, medisiner og lesestoff innen rekkevidde. En bør kunne spise på sengen, og enkelte vil ha behov for å se på TV fra sengen.

I forbindelse med undersøkelsen besøkte vi en dame som tilbrakte mye tid i/på sengen. Der diskuterte vi muligheten av å endre bruken av rommene slik at hun kunne nyte utsikten fra stuevinduet fra sengen. Soverommet var stort og godt proporsjonert, og det hadde lett latt seg møblere som salong.

Den varierte bruken av soverommet tyder på at dette (eller ett av soverommene) bør gis en generelt anvendelig utforming, og at det bør ha direkte forbindelse med stuen. De som foretrekker å ha et rent soverom, velger gjerne et lite rom til det.

Separate soverom

Det må være en tilfeldighet at ingen av de ekteparene som bodde i treromsleiligheter benyttet anledningen til å sove hver for seg. Som vi ser av møbleringsplanene fra toromsleilighetene i Vestfold, hadde tre husholdninger plassert en seng i kottet. I intervjuer med ektepar

som hadde valgt å sove separat, eller ønsket det, men ikke lenger hadde plass, fikk vi gode argumenter for å ha separate soverom. Den ene står opp flere timer før den andre, én eller begge snorker, mens én er særlig var for lyd og aktivitet omkring seg.

Overnattingsplass

Halvparten av dem vi intervjuet hadde aldri overnattingsgjester. Noen syntes overnattingsplass var unødvendig, men det var en del som savnet det. Det gjaldt særlig de som hadde hatt det før, og var vant til å ha en del besøk. En av de familiene som faktisk hadde ekstra soverom brukte dette til gjesterom. Andre anbrakte sine gjester der det måtte passe, på sovesofa, ekstra seng i soverommet eller i kottet.

TABELL 2.6

HVOR SOVER OVERNATTINGSGJESTER?

(2 ubesvart)

	3-roms	2-roms	2-roms	sum
		stor	liten	
IKKE AKTUELT	1	2	6	9
I STUA	0	1	2	3
SOVEROM	2	1	0	3
I KOTT	0	1	0	1
2.SOVEROM	1	0	0	1
FLERE STEDER	0	1	0	1
SUM	4	6	8	18

TABELL 2.7 SAVNER OVERNATTINGSPLASS
(Bare toromsleiligheter,
1 ubesvart)

	Vestf. Oslo		sum
JA	3	3	6
NEI	1	2	3
	4	5	13

2.2.3 Badet er det aller viktigste

Det var mange som ga uttrykk for at utformingen av badet var svært viktig for dem. De var godt fornøyd med den forbedringen badet hadde betydd for dem i forhold til der de hadde bodd før. Det virker som om beliggenheten med direkte atkomst både fra soverom og entré fungerte bra, men enkelte i trygdeblokken klaget over at skyvedøren fra entréen var så dårlig at gjester følte seg sjenert. Noen få syntes baderommet var for stort, og enkelte savnet separat klosettrom.

Det er en fordel at badet er stort, også for dem som ikke bruker rullestol. I énpersonsleilighetene i trygdeblokken var det flere som klaget over at det var for liten plass på badet. Det ble søl, det var ikke oppbevaringsmuligheter der, osv. Bare enkle hjelpemidler som en dusjstol eller en krakk tok opp det meste av plassen.

I de større leilighetene var det flere som hadde installert badekar, i de små dusjkar. Det er alltid noen som legger så stor vekt på karbad at dette bør være plass til badekar. Mange brukte også badekaret til vask, men hvis det er eneste grunn til å foretrekke badekar, burde det heller vært lagt opp skyllekummer i arbeidshøyde slik som i treromsleilighetene.

Det er mange som liker å oppbevare ting på badet. Vi så både spesielle baderomsmøbler og eldre oppbevaringsmøbler. Dette henger sammen med at badene var oppvarmet og ofte ble foretrukket som påkledningsrom. Med løse oppbevaringsmøbler kan plassen lett frigjøres for rullestolsbrukere.

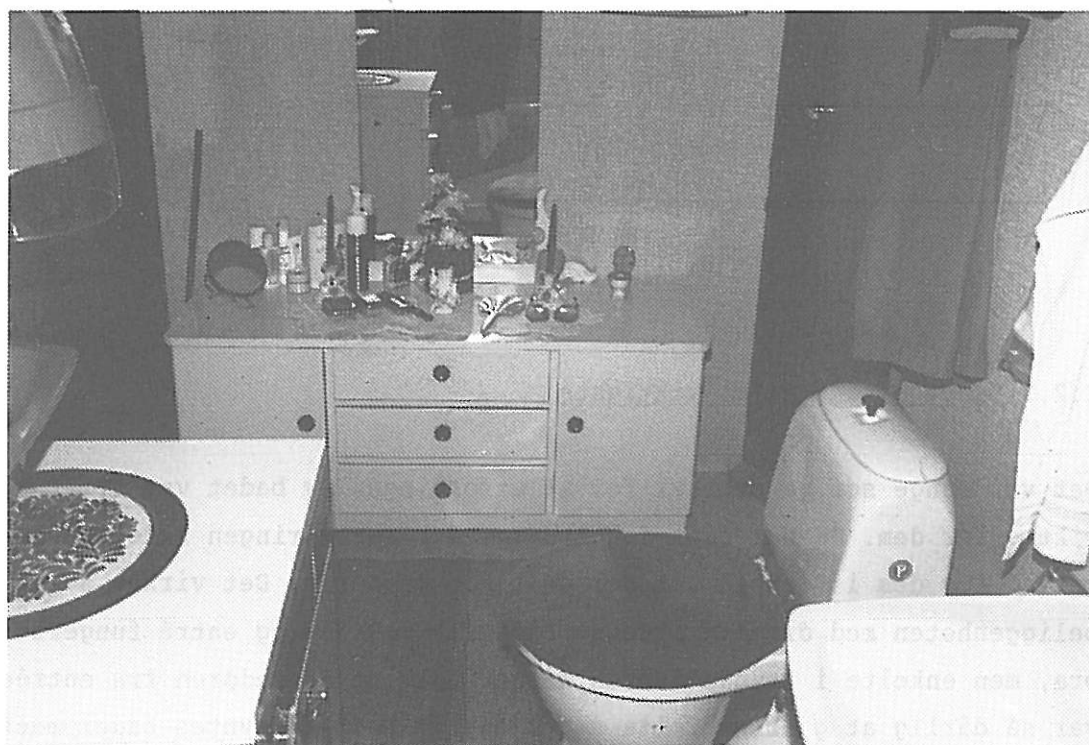


Fig.2.23

Det er mye som kan plasseres på badet bare det er plass.

Det tekniske utstyret i badet bør være godt gjennomtenkt. Vi så tre typer dusjbatteri: Togreps hendelbatteri, vanlige blandebatterier med skrukraner og termostatbatterier. De siste ble rost sterkt, og enkelte av de som ikke hadde slike, hadde planer om å skaffe seg dem. Togrepsbatteriene var de dårligste. Det hadde vært mye utskiftinger og reparasjoner, men ingen nevnte at de var vanskelige å håndtere.

I trygdeblokken i Oslo var det skrukraner. Her var det vanskelig å få riktig temperatur, og å støtte seg mens man blandet. Her var det også vanskelig å styre dusjspruten.

De fleste eldre får etter hvert behov for tekniske hjelpemidler, som støttehåndtak, sklisisikre matter og dusjstol på badet. Noen blir svimle og må holde seg fast, andre er svake i knærne og må støtte seg for å komme opp fra klosettet. Det var høye klosettseter i alle badene, men enkelte hadde en ekstra forhøyer i tillegg. I alt åtte steder var det tekniske hjelpemidler på badet. Fem personer hadde behov for ytterligere hjelpemidler, og tre hadde behov for å justere eller flytte på det de hadde. Se fig 2.24. Dette er ganske mye tatt i betraktning at ergoterapeut er fast tilknyttet trygdeblokken i Oslo, og at flere av Vestfoldfamiliene hadde vært i kontakt med ergoterapeut.



Fig. 2.24

Når høyden på seteforhøyer er så forskjellig fra dusjstolen bør enhver kunne se at det er behov for tilpassing

I noen av leilighetene var det installert klosetter med støttehåndtak. Det var mange som hadde fjernet dem. Støttehåndtak i badekar/dusjregionen måtte flyttes fordi utstyret for øvrig var endret. Det viser at det er nødvendig med individuell oppfølging når beboerne flytter inn i trygdeboliger og senere. Det har ingen hensikt å levere tekniske hjelpepemedler som standardutstyr i slike boliger. Det er nok å legge inn spikerslag for å feste dem på et senere tidspunkt. Spesialutstyr medvirker dessuten til å gi boligen et særpreg som mange beboere ikke ønsker.

2.2.4 Hvor anvendelige er stuene?

Vi har spurt hva stuen ble brukt til for å få et bilde av hva slags møbler og utstyr det bør være plass til der. Når vi beskriver aktiviteter, har vi ikke vært så nøye med å skille mellom stuene i de forskjellige leilighetene. Selv om det er forskjell i størrelse, er disse rommene nokså like. De har en hel vindusvegg på kortveggen og inngang midt imot denne. Den smaleste er 3,9 m bred og den bredeste 4,2 m.

De aller fleste hadde TV i stuen og hadde sine godstoler plassert i forhold til denne. En hadde riktignok TV-apparatet og godstolen i soverommet, men dette var i blokken der soverommet sto i åpen forbindelse med stuen. Svært få hadde musikkanlegg ut over alminnelige reiseradioer. Noen sa de hvilte middag på sofaen, og halvparten brukte stuen til å sitte å hygge seg i om kvelden med TVn på. Vi kan kalle dette ren "hyggestue".

TABELL 2.8 FLERE AKTIVITETER I STUA
(2 ubesvart)

	VESTF	OSLO	SUM
Hvilestue	5	4	9
Aktiv stue	5	3	8
Aktiv, mosjon	0	1	1
SUM	10	8	18

Med aktiviteter i stuen mener vi egen musikkutøving, lesing, søm og strikking, skrivearbeid, m.m. Vi spurte også om stuen ble brukt til arbeidsliknende hobbyer eller husarbeid som maskinsøm, stryking, etc., men det var ingen som brukte stuen til det. Den siste aktiviteten har vi kalt mosjon. Enkelte fortalte at de vandret, eller gjorde øvelser for å holde seg i form, ikke stivne, osv. Som vi ser av tabell 2.8 var det ikke noen forskjell på aktivitetsnivå mellom husholdningene i Vestfold, som hadde større stuer, og de i Oslo. Men intervjuene forteller om hva beboerne gjerne ville ha gjort:

For liten plass fører til færre aktiviteter. I den grad man trenger utstyr, møbler eller liknende for å gjøre forskjellige ting, så det ut til at de små leilighetene hadde medvirket til et redusert aktivitetsnivå. En har måttet kvitte seg med et flygel, en annen sa: "Jeg ville gjerne hatt et klaver. Jeg kunne kanskje spillt ennå." "Jeg har sluttet med alt skrivearbeid og gitt maskinen til min sønn." "Symaskin kan jeg heller ikke ha lenger."

"Vi savner bokseksjonen." "Vi leser en god del bøker som vi låner på Deichman." "Vår egen boksamling står igjen hos sønnen som overtok leiligheten." En annen har noen av bøkene sine i kjelleren, resten har hun gitt bort. Det angrer hun på.

"Jeg måtte kjøpe nye (mindre) møbler, og de er ikke gode å sitte i, det gikk så fort for seg." "Jeg fikk ikke anledning til å bese leiligheten. Nå savner jeg to gode stoler å sitte i, men det er det ikke plass til."

"Jeg ville gjerne hatt med min spisestue i mahogny, ellers savner jeg bøkene og bokhyller og maleriene mine. Jeg har måttet innrette meg etter leiligheten."

"Jeg har forsøkt å ommøblere, flytte TV'n, men det er ikke plass til den noe annet sted."

Stuene i trygdeblokken virket ikke overmøblerte. Alle hadde vært nødt til å tenke nøye gjennom hva de kunne få plass til, og plasseringen av møblene ga seg selv. Det er ganske stort samsvar mellom arkitektens møbleringsplan og beboernes.

Det var mange som kunne tenkt seg en bedre stue. Vi fikk meninger om hvor brukbar stuen var fra 17 av de 20. Tolv av disse syntes stuen var lite anvendelig på en eller annen måte. Deler vi svarene grovt i en gruppe som har med størrelsen å gjøre, og en som har med formen eller plandisposisjonen å gjøre, ser vi at beboerne i trygdeblokken er mest opptatt av at stuen er liten. Over halvparten av dem som bodde i rekkehusene, varr misfornøyd med planløsningen. (Se tabell 2.9.)

TABELL 2.9 ER STUA LITE ANVENDELIG?
(3 ubesvart)

	Stor stue	liten	sum
Ingen problem	4	1	5
Stua er for liten	0	4	4
Planløsning dårlig	5	1	6
Både liten og plan	0	2	2
SUM	9	8	17

Det var ikke alle som hadde spisestue. Det så ut til at dette hadde skapt de største møbleringsproblemene og de mest varierte løsningene. Det virket ikke som om noen savnet en fast spiseplass for flere personer, - "spisestue". De savnet heller muligheten for å ha med seg et bestemt møblement.

I et par tilfeller så vi at det var konflikt mellom møblering og behov for passasjer. Det ser vi på fig. 2.16. Der er møblene trengt opp i et hjørne for å frigjøre golvplassen. På fig. 2.25 ser vi hva som skjer der det er forholdsvis mye og store møbler fra før, og beboeren må ha gåstol, en spesiell hvilestol med fotskammel og andre tekniske hjelpemidler i tillegg. Der var det nesten ikke råd å komme fram.

Vi ser altså at stuen i trygdeblokken kan fungere så lenge man holder seg til et strengt og begrenset utvalg av møbler og møbleringsopplegg. Det var flere som var opptatt av å unngå at stuen virket "overmøblert". Men aktiviteter som musikk og lesing kan bli begrenset fordi det ikke er plass til bøker og instrumenter. Nedsatt førlighet fører lett til at opplegget blir sprengt fordi man da får behov for hjelpemidler som det ikke er plass til.

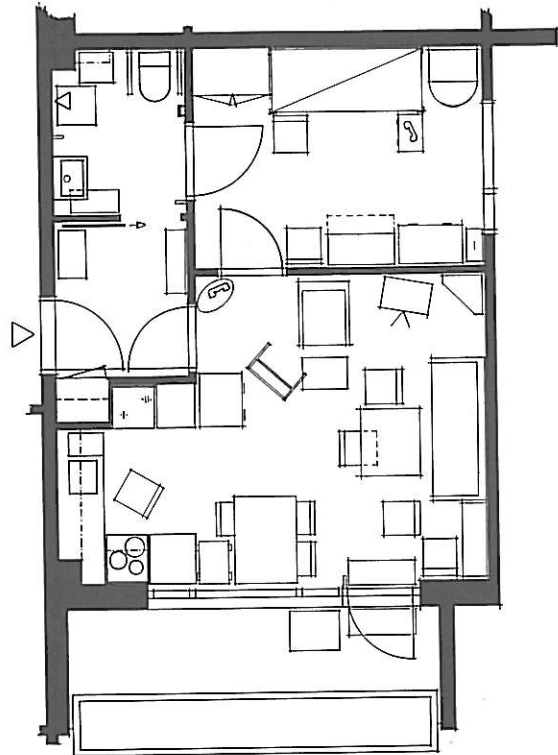


Fig. 2.25

Når de tekniske hjelpemidlene kommer inn, er det ikke mye plass igjen til frie passasjer.

I større stuer var flere fornøyd, men med nok plass i stuen følger behovet for variasjonsmuligheter:

"Vi synes det er umulig å møblere forskjellig fra naboene." "Jeg ville hatt seksjonen på en annen vegg, men jeg er bundet av stikkontaktene."
 "Har forsøkt med spisestue på veggen mot soverom." "Spisestua tar mye plass, vi prøvde det lille rommet, men det gikk ikke."

"Vi synes ikke vi trenger spisestue, vi liker å ha litt golvplass."
 "Vi synes ikke vi har plass til spisestue." "Vi har fått spisestue nå, det har vi ikke hatt plass til før."

"Jeg tok med meg det jeg kunne, jeg er en ordentlig samler", sa en som

bodde i den mest overmøblerte og frodige av leilighetene vi besøkte. Denne damen fortalte også om minner som var knyttet direkte til møblene.

Det å etablere seg på nytt og kjøpe nytt, er ikke bare negativt.

"Tannlegen overtok de gamle møblene til kjellerstua." "Vi hadde lyst til å kjøpe nytt." "Det var moro å kjøpe nytt." "Det vi hadde var gammelt og skrøpelig." "Vi måtte likevel bytte ut salongen, den gamle var for lav, og det ville blitt for stort med vinkelsofa." "Vi har fått ny salong, som er høyere, det passer bra for mannen." "De nye TV-stolene er fine." Hun setter særlig pris på god nakkestøtte.

Stuene i rekkehusene ga stort sett alle de mulighetene som de vi intervjuet kunne ønske seg. Ingen snakket om å gi avkall på tidligere aktiviteter, eller arvemøbler. Det var ingen av disse som hadde musikkinstrumenter, store boksamlinger eller "arvemøbler" slik som vestkantdamene i Osloblokken. Til gjengjeld hadde de hatt seksjoner og vinkelsofaer som ikke passet. Det viser klare forskjeller i den kulturelle bakgrunnen.

De som har mer plass, uttrykker behov for å variere møblering, og de stiller krav til romformen. En sa: "Jeg ville helst ha vekk det skapet som står midt i ganglinjen."

Vi noterte oss at ganglinjene delvis var sperret av fremstikkende møbler, se fig. 2.33. Det gjalt særlig oppbevaringsmøbler som det var vanskelig å finne plass til.

rommet for å få plass til seksjonen." Flere, særlig på felt B, sa at de syntes stuene var for smale til å møblere pent. Det er bare 0,3 m som skiller den bredeste fra den smaleste av disse tre stuene. Slik de fleste av stuene er møblert, må vi ha en fri passasje fram til balkong eller hagedør. Denne passasjen tjener også som betjeningsareal foran oppbevaringsmøblene. Skal man velge møbler fritt, må bredden være større. Alle tre stuene er av én type, som i følge NBIs og (tidligere) Husbankens dimensjonerende mål for boligrom

bør være 4,5 m brede eller 5,0 m for rullestolbruker, dersom denne må snu stolen i den samme passasjen.

Stuebredden er lik summen av møbelmål og passasjer

	Sittegruppe	Passasje/be- tjeningsareal	Oppbevarings- møbel	Stuebredde
Gående	3,0	+ 0,9	+ 0,6	= 4,5
Rullestol	3,0	+ 0,9 - 1,4	+ 0,6	= opptil 5,0

Når det har gått bra i de observerte boligene, ser vi at det skyldes at:

- oppbevaringsmøblene er ofte smalere enn 0,6 m, og man godtar at de stikker fram i ganglinjen
- de fleste har mindre møbler enn tidligere
- passasjene forsvinner - rullestol kjøres ikke helt fram til vindu/altandør
- stuen i trygdeblokken har stor åpning til soverommet

De prioriteringene som rekkehusbeboerne har gjort når det gjelder møblering, går ut på å fjerne spisebordet fra stuen eller å sette det opp til veggen til fordel for en mindre sittegruppe med en eller to stoler og bord. For noen er dette et dekorativt element. For andre den mest hensiktsmessige oppstilling av godstolen, TV-stolen. De fleste hadde også trukket hovedmøbelgruppen inn fra vinduet. Man legger vekt på luftighet og golv plass både i møbelplassering og valg av nye møbler.

Utskifting av møbler fra 60- og 70-årene har gitt dem anledning til å få høyere og fastere seter, gode hvilestoler og lettere møbler. Stil- møbler ble valgt både av estetiske og funksjonelle årsaker.

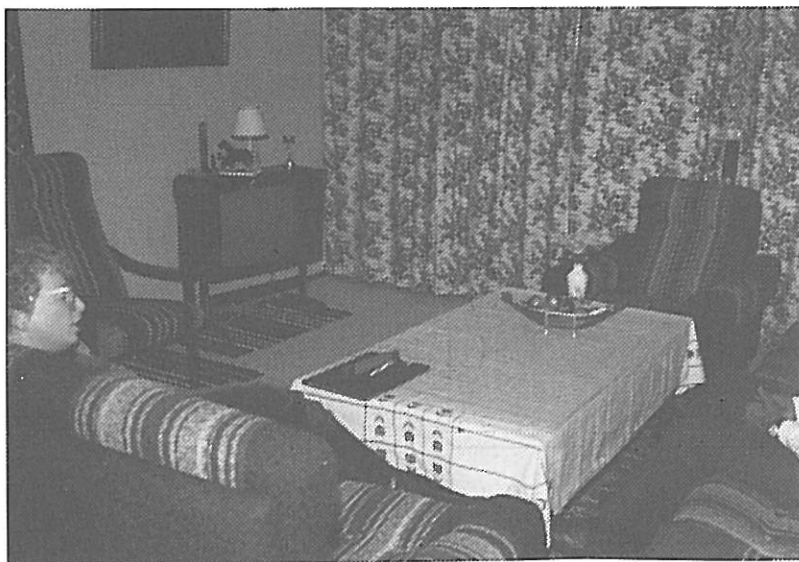


Fig.2.26

De lave møblene fra 60- og 70-årene er ikke så gode lenger. Han foretrekker å sitte på armlenet, det er passe høyt.

Som vi så i avsnittet om måltider, var det ikke noe vesentlig poeng å ha en fast frittstående spiseplass i stuen hvis det finnes plass til bord ved et vindu i kjøkkenet. De måltidene som serveres inne, er for det meste slike som kan spises ved salongbord - særlig hvis dette har en viss høyde. Slagbord og andre muligheter for å rigge til for gjestemåltider blir foretrukket fremfor den komplette, frittstående spisegruppen i stuen.

Blokkleiligheten ga såvidt plass til et spisebord ved veggen som avslutning av kjøkkenbenk - og overgang til stue/salonggruppe. Disse bordene ble brukt til mye mer enn måltider (arbeid, stryking, etc.). Dersom kjøkkenet hadde vært litt større, kunne bordet plasseres innenfor kjøkkenregionen. Det ville ha vært å foretrekke. I gavlleiligheter burde det også vært vindu her.

TABELL 2.10 SPISEBORD I STUA

	Stor	Liten	Sum
Ikke spisebord	3	2	5
Bordet må rigges	0	3	3
Spisebord ved vegg	5	4	9
Frittstående bord	2	1	3
SUM	10	10	20

2.2.5 Kjøkkenet er både oppholdssted og arbeidssted

De store leilighetene i Vestfold har kvadratiske kjøkken med vindu og spiseplass. Innredningen er i vinkel, L-form. I treromsleilighetene er arbeidsbenk plassert mellom oppvaskbenk og komfyr, slik NBI anbefaler, men i toromsleilighetene er det ikke egentlig arbeidsbenk. Halvparten av de spurte hadde ikke noe å bemerke til disse kjøkkenene. De andre hadde ting å utsette på innredningen. Det viste seg at de fleste syntes arbeidsbenken var for høy. De foretrakk å arbeide ved uttrekksfjelen eller kjøkkenbordet, men uttrekksfjelen var ubekvent plassert i et hjørne.



Fig. 2.27

Uttrekkssfjelen er ubekvent plassert i et hjørne.

De som la vekt på å bruke kjøkkenbordet til arbeidsplass, foretrakk plastlaminatbord, selv om de syntes det kunne vært hyggeligere med et skikkelig spisebord. (De hadde jo ikke spisebord i stua lenger.)

TABELL 2.11 MANGLER VED KJØKKEN
(ubesvart 3)

	FELT B	FELT A	BLOKK	SUM
INGEN	1	3	1	5
INNREDNING	2	2	2	6
FLERE MANGLER	0	0	1	1
SAVNER ATSK.ROM	0	0	5	5
SUM	3	5	9	17

Åpent kjøkken uten vindu er for dårlig

I trygdeboligen finner vi det kjøkkenet som NBI på bakgrunn av flere undersøkelser konsekvent ikke anbefaler. Dette kjøkkenet er ikke et eget rom, det mangler avgrensning til stuens oppholdsareal, det mangler vindu og spiseplass, og det har bare teoretisk snuplass for en rullestol. Det har ikke plass til de innredningselementer som normalt regnes som nødvendige. Rengjøringsskap og skuffeseksjon er sløffet.

Beboerne savnet sine gamle kjøkken:

De savnet særlig vindu og spiseplass, og de beklaget at det ikke var et eget rom. Enkelte hadde laget en avgrensning med forheng eller bygd en delevegg. Andre sa de ville ha innredet kjøkkenet annerledes. De kunne tenkt seg et barkjøkken som hadde en front mot stuen og mulighet for å skjule alt "kjøkkengrei". Andre mente innredningen burde vært "møbelkvalitet", så den harmonerte mer med stuen.

Men den største misnøyen gjaldt detaljer i innredningen, særlig savn av oppbevaringsplass. Det er ikke plass til støvsuger. Vi observerte støvsugere og deler til disse på de underligste steder.

"Jeg savner gryteskap, jeg må ha grytene i stekeovnen." "Det er for lite plass til serviset." "Jeg måtte gi bort mitt gamle servise fordi overskapene var for smale." "Overskapene henger for høyt. Jeg rekker ikke opp i overskapene." "En må jo alltid klyve opp i høye skap. Jeg bruker en krakk." "Ikke plass til min gamle komfyr, som var meget god." "Har arbeidsstol, men egentlig ikke noen plass til den."

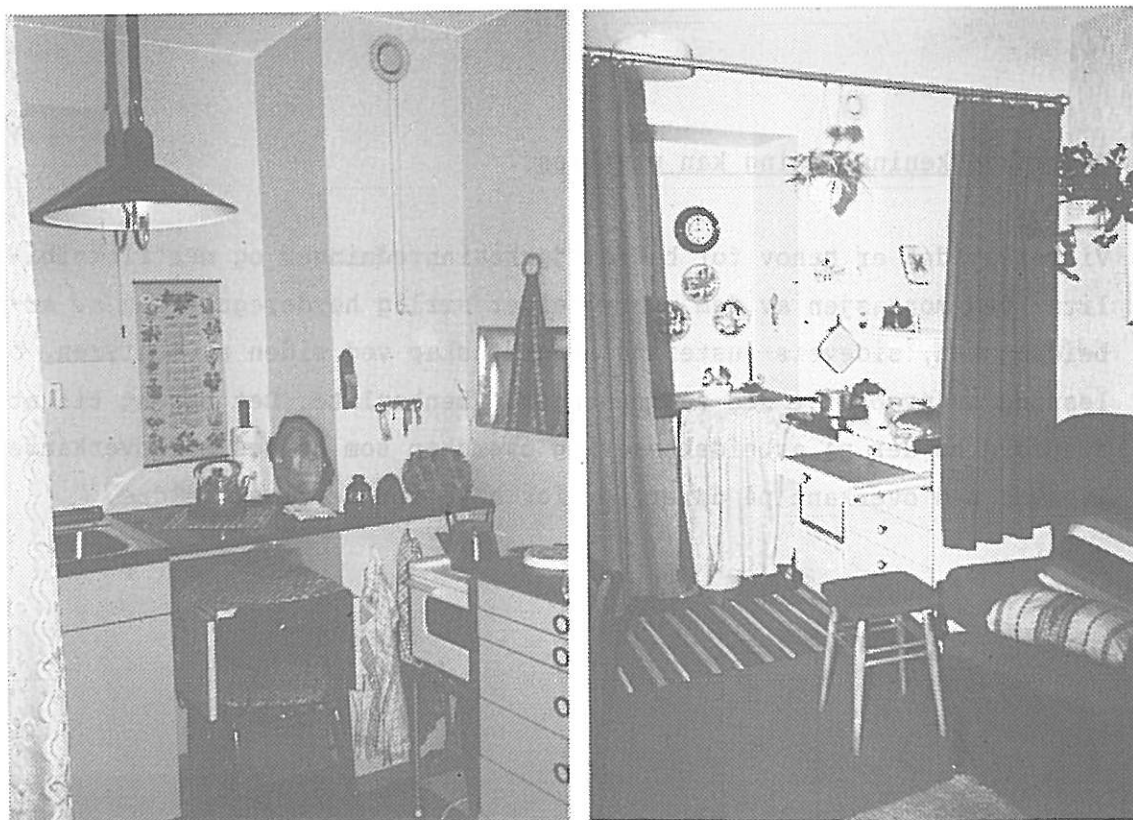


Fig. 2.28

Disse bildene viser noen av manglene ved kjøkkenet i trygdeblokken.

- Luftekanalen stjeler det meste av benkeplassen, og muligheten for å trekke kjeler fra komfyr til utslagsvask er borte. Det er ikke levert overskap nok, selv om det er plass til det.
- Spisebordet er viktig - hun sitter mye når hun arbeider.
- Man forsøker å dele av med et forheng.

Alle kjøkkenene hadde dessuten den feilen at plassen for komfyr ikke lot seg tilpasse de ulike komfyrene, som beboerne hadde med fra tidligere bolig. Disse komfyrene var smalere enn åpningen og lavere enn benkene på begge sider.

Det er viktig å merke seg at alle syntes oppvaskbenken var passe høy. (Standard høyde på 0,9 m gir bekvem arbeidshøyde nede i kummen.) Vi får derfor et uløst problem når vi på samme tid ønsker en lavere, fleksibel arbeidsbenk og en sammenhengende benkeplate. Vi anbefaler dette for at det skal være lett å trekke gryter helt fra komfyren bort til vasken.

Bedre kjøkkeninnredning kan utvikles.

Vi ser at det er behov for bedre kjøkkeninnredninger og mer fleksibilitet ved montasjen av dem. Det gjelder særlig høydergulering av arbeidsbenken, sideveis justering av gryteskap ved siden av komfyren, og løsning av problemet med sammenhengende benkeplate. Det ser ut til at standard høyder på arbeidsbenker og overskap som henges med overkanten i høyde med overkant på dører, er for høye for de fleste eldre.

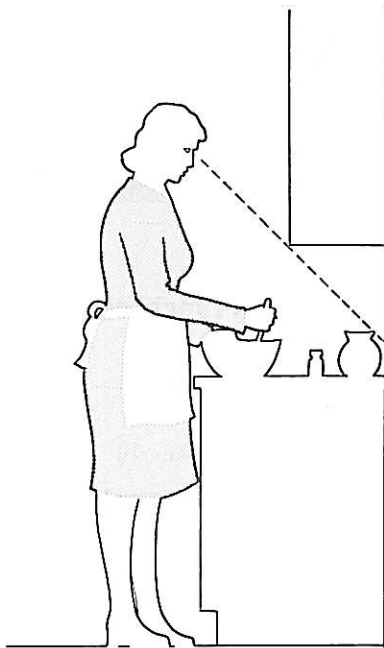


Fig. 2.29 Det er rekkehøyden og siktlinjen som bestemmer hvor høyt overskapet skal henge. Dette er avhengig av kroppshøyde. Det er ikke så viktig at overskapene flukter med overkant av dørene

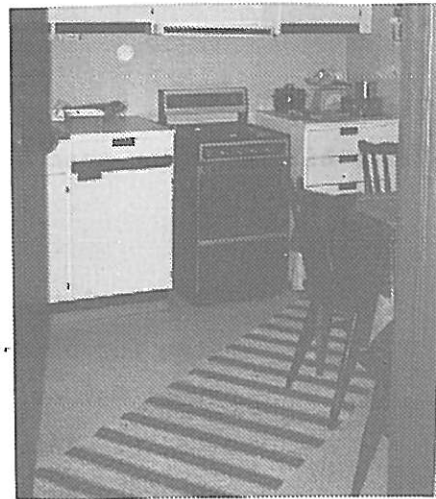


Fig. 2.30 Dårlig tilpassing mellom komfyr og kjøkkenbenker

Kjøkkenet i blokkleiligheten burde hatt bedre gjennomtenkt, kompakt innredning, med kombinasjoner av skuffer og skap slik at alle funksjoner var dekket. Standardutvalg av innredninger er bygd over 100 mm moduler. Dette blir for store sprang i dimensjonering når en skal utnytte liten plass.

Det var levert handikapkjøkken i to av leilighetene. Slike kjøkken er justerbare i høyden, men oppvaskbenken var montert for lavt for begge de aktuelle husmødrene. Boligbyggelaget hadde ikke undersøkt dette skikkelig med brukerne. Man hadde spurt over telefon, og fått til svar at "vanlig høyde" var ønskelig. Dette ble tolket som vanlig høyde for rullestolbrukere. I begge husholdningene var husmødrene ikke rullestolbrukere, mens de funksjonshemmede ektefellene ikke brukte kjøkkenet. Den ene var stokkbruker, og avhengig av å støtte seg med den friske armen. Ingen av dem visste at benkene kunne justeres.

Begge uttalte også at de syntes innredningen var stygg og upraktisk. Det var uvant med så mye åpen plass under benkene og synlige avløpsrør. De flyttbare skapseksjonene var tunge og uhåndterlige. De savnet den oppbevaringsplassen som vanlige skuffer og skap gir.

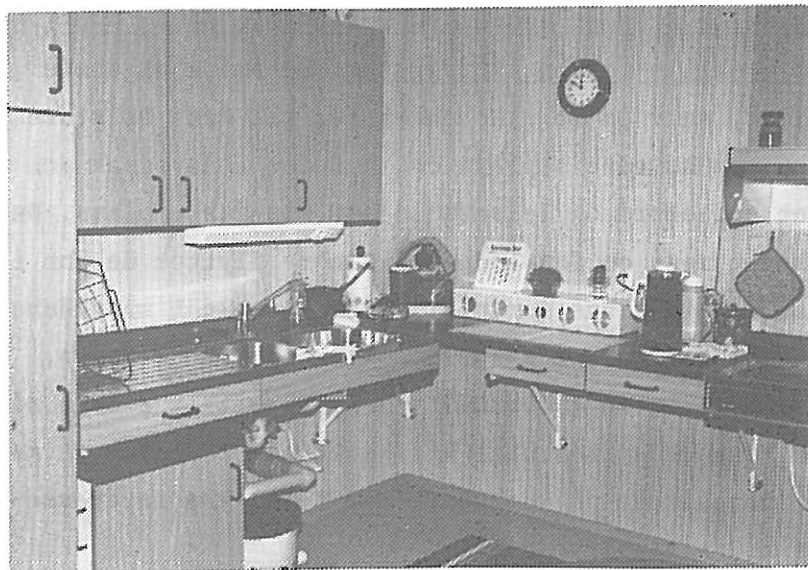


Fig. 2.31

Handikapkjøkken avviker for meget fra det vi oppfatter som et normalt kjøkken.

Arkitekt og prosjektleder i boligbyggelaget uttalte at det var et stort behov for utvikling av mer egnede kjøkkeninnredninger for denne typen boliger. Problemet med rutiner for individuell tilpassing av kjøkken og baderomsinnredning i boliger for funksjonshemmede øker med den tiden det tar å tildele disse boligene. (se litteraturlista (18))

TABELL 2.12 AKTIVITETER PÅ KJØKKENET

KJØKKEN:	STORT	LITE
BARE MATLAGING	0	1
OGSÅ MÅLTIDER	0	6
MÅLTIDER+ANNET ARBEID	6	1
SITTER DER	1	0
ALLE ALTERNATIV	3	0
SUM	10	8

Skillet mellom kjøkken og stue er nødvendig for å dele dagen opp i ulike faser, og for å skille mellom aktiviteter. De små kjøkkenene ble brukt til måltider, selv om de ikke enget seg til det. De store kjøkkenene ble brukt som hovedspiseplass og innredet i hovedsak som et oppholdsrom. Pent spisebord og reiseradio har sin faste plass. De fleste brukte kjøkkenet mest om formiddagen. Senere flyttet de inn i stuen. Enkelte likte ikke å sitte mer på kjøkkenet enn det måltidene krevde. "Jeg skjønner ikke dem som sitter på kjøkkenet hele dagen, hva skal en lage det koselig inne for da?" "Nei, vi sitter i stua når vi skal hygge oss." Noen ektepar brukte kjøkkenet når de holdt på med ulike aktiviteter. "Hun sitter på kjøkkenet når TV'n ikke interesserer, han sitter der med skrivearbeid."



Fig. 2.32

Kjøkkeninteriør med spisebord ved et vindu med utsikt til/oversikt over atkomstvei

De som bruker kjøkkenet til annet arbeid enn matlaging, bruker det mest til etterbehandling av tøy. Beboerne i trygdeblokken i Oslo sa at dette var uaktuelt, enten fordi de ikke gjorde det selv, eller fordi de benyttet fellesvaskeriet. De syntes det var fint å arbeide der, med god plass og gode arbeidsbord. Andre mente det var vanskelig å oppholde seg så lenge i vaskeriet siden de ikke kunne høre telefonen der.

I de større leilighetene var det noen som hadde symaskin på kjøkkenet, mens de som bodde i blokken hadde kvittet seg med symaskinen. En av dem sa at hun kunne ha tenkt seg å ha adgang til et arbeidsrom der hun kunne gjøre småreparasjoner.

De små vaskerommene i etasjene i blokken ble ikke brukt fordi vaskemaskinene var for kompliserte. Uttalelsene ovenfor tyder likevel på at

det er behov for arbeidsrom med vaskemaskin i nær tilknytning til den enkelte leiligheten. Så lenge hjemmehjelpene tar klesvasken for beboerne enkeltvis, synes det urasjonelt at de skal gå helt ned i kjelleren med dette.

Husarbeidet reduseres, men det bør stilles høyere krav til et opplegg for forenkling av husarbeid.

TABELL 2.13 HVOR MYE AV HUSARBEIDET GJØR DE SELV?

	VESTF	OSLO	SUM
BARE MATLAGING	2	5	7
RENGJØRING	1	0	1
TØYVASK	3	3	6
STORVASK	0	1	1
SMÅREPARASJONER	2	0	2
OGSA UTEARBEID	2	0	2
SUM	10	9	19

Det er flere i Oslo som bare gjør matlagingen. I Vestfold tar de fleste all tøyvasken selv, og enkelte utfører småreparasjoner og utearbeid. De fleste er innstilt på å redusere husarbeidet og kravene til det. De baker ikke lengre, de lar andre invitere i stedet for omvendt, osv. Men tempoet i en slik nedtrapping må man få bestemme selv. I intervjuene ble det lagt stor vekt på at husarbeidet var blitt enklere i den nye boligen.

- Ja, det er mye mer lettvinnt her, greiere å holde rent.
- Skyvedørene gjør det lettere å vaske golv.
- Vippevinduene er litt tunge, vi må gå ut og pusse.
- Der vi bodde før, var det så trangt at det var tungt å gjøre rent.

TABELL 2.14 HVOR MYE HUSARBEID OG ÆREND KAN
HUSHOLDNINGEN KLARE SELV

	VESTF	OSLO	SUM
BARE MATLAGING	1	2	3
MATLAGING DAGLIGE ÆREND	1	2	3
MATLAGING STØRRE ÆREND	0	1	1
RENGJØRING, DAGLIGE ÆREND	1	0	1
RENGJ.TØYV. DAGL. ÆREND	1	2	3
" STØRRE "	2	1	3
OGSÅ STORRENGJØRING	0	1	1
SMÅREPARASJONER ,ÆREND	2	0	2
UTEARBEIDER, ÆREND	2	0	2
SUM	10	9	19

Detaljene er også viktige. Vindusgrep, stikkontakter m.v. må være godt plassert og helst slik utformet at de er lette å håndtere. I trygdeblokken fantes det noen svært arbeidskrevende detaljer. Der var det gardinbrett som de eldre ikke rådde med, en taklampe i gangen som det var vanskelig å skifte pære i og en radiatorventil som de fleste måtte ha hjelp til å bruke.

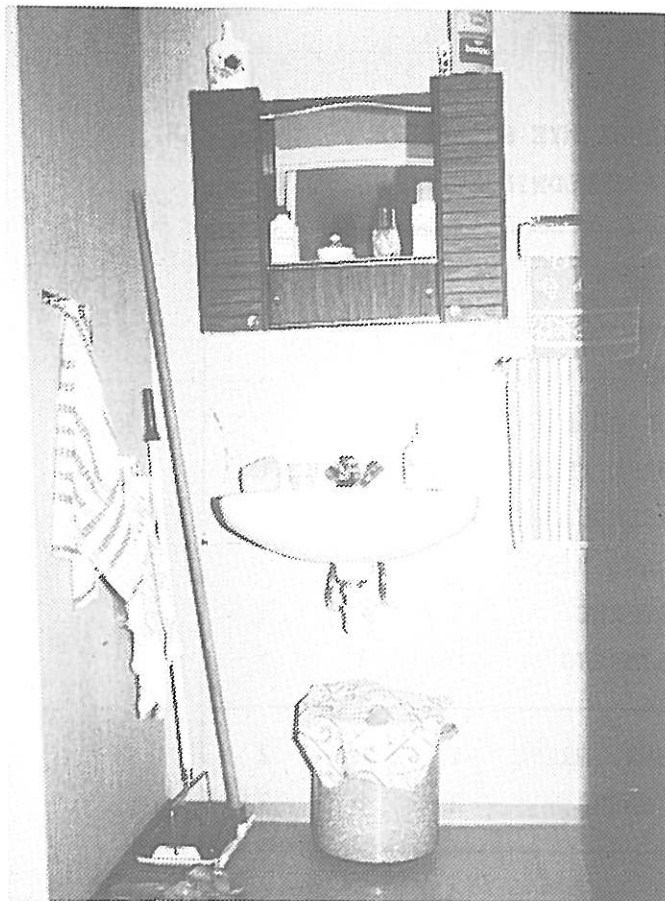


Fig. 2.33

Behovet for et rengjøringssskap er åpenbart.

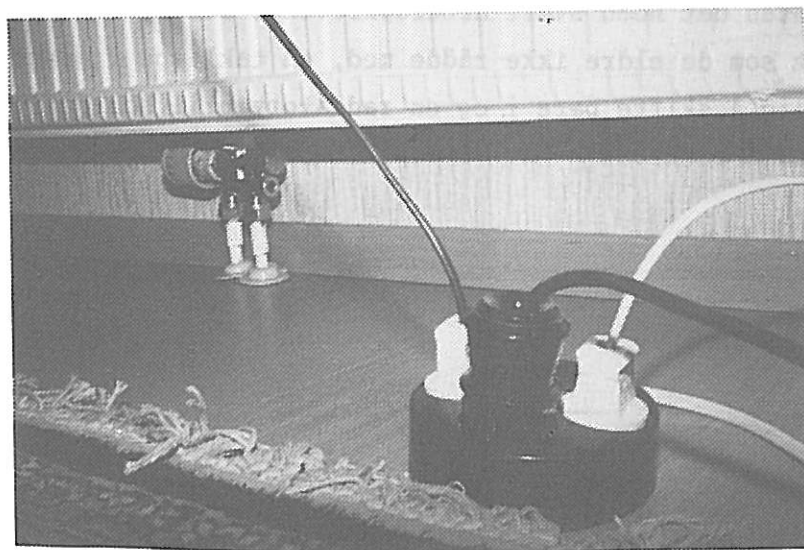


Fig. 2.34

Her mangler det stikkontakter, radiatorventilen er helt utilgjengelig.

TABELL 2.15 HVEM TAR KLESVASKEN?
(1 ubesvart)

	VESTFOLD	OSLO	SUM
ALT SELV	9	3	12
NOE SELV	0	1	1
HJEMMEHJELP	1	5	6
SUM	10	9	19

Den viktigste årsaken til at beboerne i Vestfold er mer selvhjulpne, er nok at de er yngre, og flere av dem bor sammen med ektefelle. Våre observasjoner tyder på at selve boligene i Vestfold førte til at flere kunne gjøre mer selv, mens den lille blokkleiligheten er mer tungdreven på grunn av liten plass og lite oppbevaringsplass. En videre utvikling av aldersboliger i blokk med hensyn til beboernes selvhjelpenhet og rasjonalisering av hjemmehjelpenes arbeid, er antakelig mulig. Vi har allerede nevnt forslaget om arbeids-/vaskerom i korridoren. En annen mulighet er mer moderne og rasjonelle rengjøringsmetoder, sentrale støvsugeranlegg, opplegg for moppevasking også av de enkelte leilighetene.

2.2.6 Oppbevaring

Vi har sett at oppbevaringsmulighetene er viktige for beboerne. Leilighetene er planlagt etter normer for faste skap, boder og veggplass til løse oppbevaringsmøbler. Disse normene er ikke overholdt i alle boligene. Dette behovet øker mer og mer for alle typer husholdninger, derfor tror vi at dagens normer er foreldete.

I de små leilighetene er problemet rett og slett at det er for få fastbygde skap. I planen er det satt av plass slik at en kan supplere med løse oppbevaringsmøbler og/eller utvide skaprekkene noe. Ganglinjene og manøvreringsplassen blir ikke ødelagt av dette. I de andre planene er skaprekker og veggplass for oppbevaringsmøbler lagt slik at de blokkerer naturlige ganglinjer. Det var det stor misnøye med.

TABELL 2.16 VURDERING AV SKAPPLASS
(Ubesvart 2)

	VESTFOLD	OSLO	SUM
NOK	10	3	13
LITE	0	5	5
SUM	10	8	18



Fig. 2.35

Oppbevaringsmøblene stikker fram i ganglinjen.

TABELL 2.17 VURDERING AV ATKOMST TIL BODER
(Ubesvart 3)

	VESTFOLD	OSLO	SUM
BRA	9	4	13
TUNGVINT	1	3	4
SUM	10	7	17

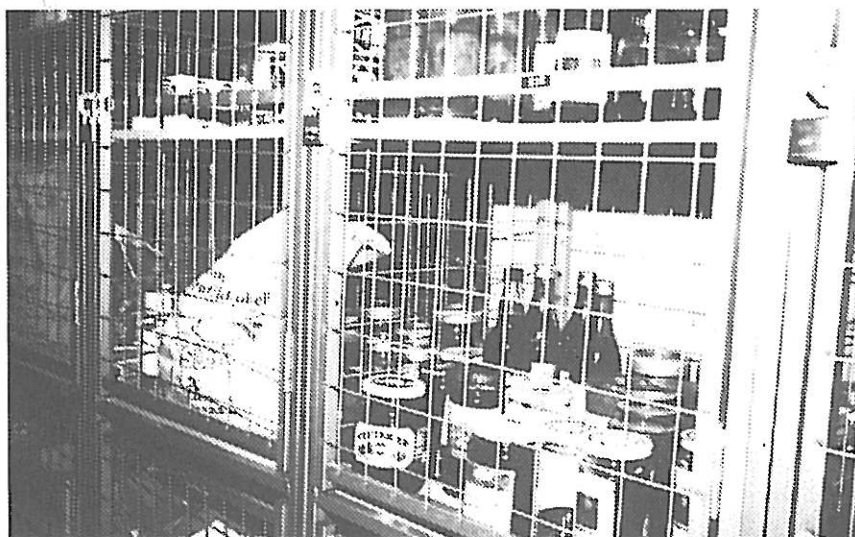


Fig 2.36

Det er nedkjølte boder i kjelleren, men mange av dem er ikke i bruk.

I boligene i Vestfold er stort sett alle fornøyd med skap og boder. Dessuten har noen disponert en av bodene til andre formål. I blokken har de nok boder, men tre av syv sier atkomsten til bodene er tungvint. Enkelte bruker ikke bodene, mens andre synes det er greit å få hjelp av vaktmester til å bære ting ned i kjelleren. Dette gjelder særlig balkongmøbler. Med de store terrassene som er i denne blokken, kunne mange arbeidstimer vært spart om utemøblene hadde fått plass i en bod på terrassen. Med større blokkdybde hadde også klesboder eller kott i tilknytning til leilighetene vært rimeligere løsning.

Når enkelte av bodene i rekkehusene ble brukt til soveplass, kan det se ut som det har vært satt av for mye oppbevaringsplass. Vi vil ikke se det slik. Vi bør heller tenke oss at det planlegges for større fleksibilitet i bruk av de tilgjengelige arealene. Det viktigste må da være at det legges inn en sone for oppbevaringsenheter midt i boligplanen slik at ganglinjene ikke brytes.

2.2.7 Entreen og inngangsforhold

De fleste syntes entreene var passe store, selv i de små blokkleilighetene som vi hadde bedømt som for trang. Men det var ikke bare i disse leilighetene man syntes gangen var trang. På felt A var det både vindfang og en gang innenfor. I denne var det lite møbleringsplass, mange dørslag og et skap. Enkelte hadde fjernet dette skapet, men gangen virket likevel trang.

TABELL 2.18 VURDERING AV ENTREEN
(ubesvart 3)

	FELT B	FELT A	BLOKK	SUM
PASSE	3	3	5	11
LITEN	0	3	3	6
SUM	3	6	8	17

2.3 Konklusjoner om utforming av den enkelte boligen

Undersøkelsen viser at boliger for eldre ikke utformes med tanke på at beboerne skal kunne bruke rullestoler eller tilsvarende plasskrevende hjelpemidler. Dette skyldes dels at arealnormene i enkelte kommuner er for snevre, dels at planløsning og detaljering ikke er godt nok gjennomtenkt. Man må regne med normal møblering også for en leilighet der beboeren bruker rullestol.

Undersøkelsen viser også at det er mange forskjellige måter å bruke leilighetene på, det er like stor forskjell i bovaner i eldres boliger

som i andre boliger. Undersøkelsen viser at fellesarealer i et eldreboliganlegg er en viktig ressurs, men disse kan ikke erstatte noen del av den private enheten.

Undersøkelsen viser at det ikke er noe ved utformingen av den enkelte leiligheten som gjør at det bør bygges spesielle boliger eller blokker for eldre. Pensjonister ønsker selv at boligen skal være minst mulig spesiell. Eldre husholdninger, ektepar og enslige har behov for helt alminnelige, fullstendige småboliger. Men disse boligene må være lett tilgjengelige og planlagt med omtanke. Derfor kan det være behov for å bygge boliger som er forbeholdt eldre.

Disse boligene bør bygges for dem som ikke kan skaffe en passende bolig på annen måte og som ikke har mulighet til å utbedre den boligen de har.

Prinsipper for gode småboligplaner:

- En "småbolig" er en fullstendig bolig med minst ett soverom. Arealet kan ikke reduseres vesentlig under Husbankens til- latte (anbefalte) grenser, uten at det får konsekvenser for brukbarheten. Kjøkken må være atskilt, og boder og rom for tøyvask må være knyttet til leiligheten om den skal kunne kalles fullstendig.
- Rommene i boligen bør være generelt anvendelige. De må kunne brukes på mange måter slik denne undersøkelsen har vist at de blir. Dette blir viktigere jo mindre boligen er. Mulighetene for å åpne mellom rommene for å skape en følelse av god plass, bør ivaretaes slik som i blokken i Oslo. En boligtype som gjør det mulig å velge mellom to soverom og lite oppbevaringsplass eller ett soverom og mer areal til andre formål, bør utvikles.

- Tilgjengelighetskravet er det eneste som må stilles spesielt til boliger for eldre (fordi dette ennå ikke er dekket i byggeforskrifter og vanlig planleggingspraksis). Med det mener vi generelle krav som må stilles til gode trappefrie forbindelser, dimensjonering for rullestol og detaljering for at det skal være lett å manøvrere i alle deler av bygningen. Spesialinnredninger skal tilpasses individuelt.

- De gode gang/kjørelinjene i en tilgjengelig leilighet kan bare oppnåes om rommene er tilstrekkelig brede, og oppbevaringsmøblene og de faste innredningene legges i en egen sone. Hvis soverom og stue ligger ved siden av hverandre som i våre eksempler, gir det en aksebredde som er opptil 8,0 m.

- Leiligheter med korridoratkomst må bli ensidig belyst. Der er det vanskelig å oppnå et fullverdig kjøkken, d.v.s. eget rom med vindu. Denne ulempen er så stor at en bør vurdere andre løsninger som:
 - atkomst fra altangang
 - huskropp med flest mulig hjørneleiligheter
 - rekkehus som i felt B

- Rekkehuset har en fasadelengde (vegg der det kan være vindu) som er to ganger aksebredden. Dette er rikelig til at alle rom får vindu. Det gjelder også bodene (som ev. brukes til noe annet). Vindusareal blir ofte redusert av inngangsparti og boder som stenger utsikten. Dette er særlig uheldig i ensidig belyste leiligheter med inngang fra stuesiden.

3. SERVICE OG BRUK AV BOLIGOMRÅDET

3.1 Daglige innkjøp og bruk av fremkomstmidler

Vi ville gjerne se beboernes aksjonsfrihet i boligområdet og ut av området i sammenheng med hvordan de tar seg fram, hvilke fremkomstmidler de brukte, hvor langt de reiste for å foreta daglige innkjøp og hvor avhengige beboerne var av hjelp til dette.

TABELL 3.1 HVILKE FREMKOMSTMIDLER BRUKES ?

	VESTFOLD	OSLO	SUM
GÅR ALLTID	2	0	2
GÅR/OFFENTL.	0	4	4
GÅR/EGEN BIL	3	0	3
GÅR/SLEKT	3	0	3
GÅR/TT	2	2	4
OFF/TT	0	1	1
BARE TT	0	2	2
SUM	10	9	19

OFFENTL. = offentlige transportmidler

SLEKT = blir kjørt av slektninger/venner

TT = transporttjeneste for eldre og funksjonshemmede

Omtrent halvparten av de intervjuede tok seg fram uavhengig av slektninger eller særtjenester. Det er tilsynelatende like mange som kommer seg fram uten hjelp i Oslo hvor alderen er høyere, som i Vestfold. Men der var det mange som er uavhengige fordi de ennå kunne kjøre egen bil. En hadde nettopp måttet gi opp å kjøre bil, og de andre så med engstelse fram til den dagen de måtte gi opp bilen av økonomiske grunner, eller ikke ville greie å kjøre lenger.

I Oslo var mange avhengige av transporttjenesten. Det skyldtes ikke minst at veien til buss og trikk var for lang, eller at den var bratt og glatt om vinteren. Mange beklaget at det ikke var gode muligheter for daglige innkjøp i nærheten av boligen. De reiste til sine tidligere boligstrøk eller andre bydeler, alt etter hva de ønsket å kjøpe. De fleste dro flere steder, se tabell 3.2. I Vestfold var de fleste fornøyd med nærbutikkene, men de reiste ofte andre steder for å handle rimeligere.

TABELL 3.2 MÅL FOR FERDSEL OG INNKJØP

	VESTFOLD	OSLO	SUM
UAKTUELT	0	2	2
I NÆRMILJØ	8	1	9
I SENTRUM	0	1	1
I TIDLIGERE BOLIGSTRØK	0	1	1
FLERE STEDER	2	5	7
SUM	10	10	20

TABELL 3.3 HJELP TIL Å HANDLE

	VESTF	OSLO	SUM
HANDLER SELV/ALENE	1	3	4
EKTEPAR SAMMEN	8	1	9
ANNET FØLGE	1	2	3
HJEMMEHJELP HANDLER	0	3	3
FLERE HJELPER	0	1	1
SUM	10	10	2

Selv om mange av husholdningene ser ut til å være uavhengige når det gjelder å ta seg fram i området, ser vi av tabell 3.3 at det skyldes at svært mange av Vestfoldhusholdningene består av ektepar som hjelper og utfyller hverandre nettopp når det gjelder innkjøp. Dette ble gjerne begrunnet med at mannen måtte være med for å kjøre og bære, og kona måtte ta ut varene selv. Det var også enslige kvinner som la stor vekt på å få ta ut varene selv. Disse foretrakk å få følge av hjemmehjelp eller andre fremfor å få varene sendt.

I trygdeblokken i Oslo kunne man få varer levert et par ganger i uken. Denne avtalen var kommet istand mellom en lokal kjøpmann og bestyreren for blokken. En slik ordning ville spare hjemmehjelpstimer, men noen av beboerne syntes denne kjøpmannen lå høyt i pris.

3.2 Ektefellers og naboers hjelp og organisert hjelp

Vi så at ektepar gjør innkjøpene sammen, og at enslige i større grad var avhengige av hjelp til dette. Det er stor forskjell på hva en kan la familien gjøre for seg, og hva naboer og andre utenforstående kan bistå med. Vi skal se litt på hvilke oppgaver dette gjelder.

I til sammen seks husholdninger fant vi at en av beboerne var avhengig av hjelp fra den andre. I tre tilfeller dreide det seg om personlig hjelp, det vil si hjelp til personlig hygiene, til å spise, m.m. Tre var avhengige av hjelp til husarbeidet, mens en fikk bare hjelp til reparasjoner og liknende. Erfaringsvis er det bare slike tjenester som en kan be naboer om å gjøre. Den som ikke får hjelp til de andre oppgavene innen familien, er henvist til offentlige tjenester som hjemmehjelp og hjemmesykepleie.

Både nabotjenester, vaktmestertjenester og hjelp fra andre utenfor husholdningen, ble nevnt av beboerne i begge typer trygdeboliger. Ut-sagnene bekrefter at nabotjenester ikke kan være de mest private. En fikk hjelp av en datter til husarbeid, ellers dreide det seg om små-tjenester, reparasjoner og utarbeid. Det var flere som måtte ha hjelp til å holde atkomstveien ved like på felt A. Noen hadde fått hjelp til å bygge terrasse foran huset eller på hagesiden. I trygdeblokken hadde enkelte fått en nabo til å lage et vindusbrett. For øvrig brukte de vaktmesteren, særlig til slikt som de var avhengig av å få hjelp til, bl.a. skifting av pærer i lampen i entreen.

På felt A var nabohjelpen nødvendig, og den var organisert ved et til-litsmannssystem. Det var en som sto for oppbevaring og vedlikehold av redskapene til det utvendige arbeidet.

I trygdeblokken var beboerne først og fremst avhengige av naboene i helgene. Da det var installert et alarmsystem, måtte dette overvåkes også utenom personalets arbeidstid. Man hadde forsøkt å gjennomføre

dette med en turnusordning blant beboerne, men denne ordningen var falt sammen da vi foretok våre intervjuer. De som hadde vakt, måtte ha adgang til arkiver slik at de kunne kalle opp pårørende til beboere som hadde slått alarm.

Beboere som ikke kunne gå ned og åpne for besøkende, var også avhengige av naboer i helgene. Ytterdøren var låst og det var ikke installert automatisk døråpner. Dette følte som en ubehagelig avhengighet.

På felt A var det ikke installert alarmsystem. Naboene holdt øye med hverandre, på godt og vondt. De hadde hyppig telefonkontakt og varslet hverandre om noe uvanlig skjedde. Det fikk vi selv erfare. Etter at det første intervjuet var gjennomført, var resten av beboerne godt forberedt på hva som skulle foregå. På felt B, som var nyinnflyttet, ble vi derimot møtt med berettiget skepsis. Der ringte de boligbyggetaget for å sjekke at vi var de vi ga oss ut for å være.

TABELL 3.4 BRUK AV KOMMUNAL SERVICE

(4 ubesvart)

	VESTFOLD	OSLO	SUM
INGEN	4	1	5
HÅRPLEIE	1	0	1
FOTPLEIE	1	1	2
HJEMMEHJELP	1	1	2
FLERE TJENESTER	1	5	6
SUM	8	8	16

I Vestfold var det flest som ikke brukte noen kommunale tjenester, mens det samme antallet i Oslo-blokken brukte flere slike tjenester. Flere tjenester innbefatter også hjemmehjelp. Denne forskjellen kan bero på forskjell i alder og husholdningsstruktur. Det å bo i småhus er mer krevende enn å bo i en blokk. Derfor tror vi behovet for offentlig service vil øke når også denne gruppen blir eldre, ektefellene

faller fra og de nabo-hjelpsressursene som finnes blir mindre. Spørsmålet er om dette vil gå fortere her enn om beboerne hadde blitt boende i sine tidligere boliger. Der ville de vel ikke hatt den type nabo-forhold basert på at alle var pensjonister, som det vi observerte.

I Oslo-blokken så vi muligheten for å redusere behovet for vaktmester og hjemmehjelpstjenester hvis leiligheter og fellesfunksjoner var bedre tilrettelagt. På den andre siden var det ikke så godt grunnlag for utvikling av nabo-hjelp. Det kan bero på størrelsen og på det faktum at den innebygde servicen er for nærliggende å ty til. Innflytterne var relativt gamle og hjelpetrengende på grunn av de lange ventelistene. Slik får man ikke tid til å bygge opp naboskapsrelasjoner som når trygdeboligen tildeles noe yngre pensjonister.

Felt B var for nyinnflyttet til at vi kunne gjøre tilsvarende observasjoner, men vi registrerte en del forhold som kan komme til å påvirke "nettverket". Det var forskjell på forvaltningen av regulære borettslagsleiligheter og trygde/handikapboliger. Det kan komme til å skape konflikter. Borettslaget baserer seg på et minimum av vaktmestertjenester.

Man forutsetter at kommunens vaktmester for trygdeleilighetene kommer inn der behovet er større, men grensen for hans oppgaver var uavklart. Beboerne må selv opparbeide terrasse, uteplasser, o.l. Handikapleilighetene ble levert med en terrasse av trelemmer. Dette fikk ikke de som "bare" var trygdet.

3.3 Organiserte eldreaktiviteter overtar

TABELL 3.5 DELTAKING I KULTURAKTIVITETER

	VESTFOLD	OSLO	SUM
INGEN	5	2	7
FORENINGER	2	2	4
GÅR PÅ KINO	1	0	1
GÅR I TEATER	1	0	1
GUDSTJENESTER	0	3	3
UOPPGITT	1	3	4
SUM	10	10	20

Under halvparten av dem vi intervjuet sa de deltok i de kulturelle aktivitetene vi nevnte. Her var det ingen forskjell mellom Oslo og Vestfold. Nesten alle sa de deltok mindre i slike aktiviteter enn tidligere. De sa også at de hadde trappet ned sosialt samvær med andre. Enkelte sa de brydde seg ikke om å "gå ut" lenger fordi de var sjenert av sitt handikap. Enkelte av dem som opprettholdt kontakt med menighet, fagforening og liknende, fortalte at de ble hentet eller spesielt oppmuntret til det av vedkommende gruppe.

I trygdeblokken i Oslo var det opprettet en pensjonistforening. Dessuten ble det organisert turer og sosiale aktiviteter både i regi av trygdeboligen og eldresenteret som den delte hus med. Personer som tidligere hadde hatt tillitsverv, var blitt tillitspersoner i denne interne aktiviteten.

Det var bare to av de ti kontaktene i trygdeblokken som ikke brukte kafeteriaen. I hele syv av husholdningene var det minst en som spiste varme måltider der en eller to ganger i uken. En dame fortalte at hun

foretrakk å be gjester til et måltid i kafeterian fremfor å stelle noe istand i leiligheten. De som ikke brukte kafeterian, mente dels at maten ikke var god nok, dels at tidspunktene for servering, kl 12-14, passet dårlig. De andre syntes det passet bra at det bare var servering to dager i uken slik at de fikk variasjon.

Dette skulle tyde på at kafeteriaen mer er et supplement enn en erstatning for fullverdige spiseplasser i leilighetene. Det var først ved feiring av større anledninger at fellesrommene og kafeterian ble brukt av flere, men heller ikke dette gjalt alle. Kafeteriaen er like mye et treffsted som et spisested. En gruppe beboere pleide å møtes der hver formiddag.

I Vestfold finnes ikke slike tilbud, og en av beboerne savnet en kafé i strøket. Ingen i Vestfold tenkte på å leie lokaler til å feire noen anledning. Når de ikke ville gjøre det hjemme, var det fordi de ikke orket eller at de kunne regne med at slekt/familie tok seg av arrangementet e.l.

Disse forskjellene har sikkert sin grunn i vaner og tradisjoner og i ulik sosial bakgrunn. Men de viser at trygdeblokken med servicesentret gir et tilbud om å opprettholde et "uteliv", i meget høy alder. Den "rene" boligen gjør deg mer avhengig av god helse og gunstige kommunikasjonsstilbud. Når du ikke lenger orker å gjøre alt selv, må du begrense dine sosiale aktiviteter.

TABELL 3.6 SLEKT I STRØKET
(Ubesvart 2)

	VESTFOLD	OSLO	SUM
HAR SLEKT I NÆRHETEN	8	4	12
HAR IKKE	2	4	6
SUM	10	8	18

TABELL 3.7 KONTAKT MED NABOER
(Ubesvart 3)

	VESTFOLD	OSLO	SUM
INGEN KOTAKT	5	2	7
BARE TRYGDEDE	1	2	3
BARE ANDRE	1	1	2
BEGGE DELER	2	3	5
SUM	9	8	17

I Vestfold er det flere som har slekt i nærheten, og flere som sier de ikke har så mye kontakt med naboene. Det er ikke noe som tyder på at beboerne i trygdeblokken ensidig omgås andre trygdede.

De fleste synes de har nok kontakt med naboene sine, og en av dem vi har snakket med, sa hun syntes det kunne vært mindre. I trygdeblokken var det flere som beklaget at sittegruppene i sjette etasje ved heisdøren og ved inngangen i første var sjenererende. Enkelte låste seg ut bakdøren for å komme ut uten å bli bemerket.

Felt A er bygd som to rekker av hus med en parkeringsplass i enden. Her finnes ingen planlagte treffsteder eller sitteplasser, slik som på

felt B. På felt B fungerer parkeringsplassen og en benk foran butikken som treffsted. Her er man på nøytralt område i forhold til boliggruppen. Beboerne hadde også kontakten over veien til familier i et vanlig borettslag.

I begge boligtyper er det noen som kunne ønske seg mer kontakt. Vi har sett at det ikke mangler møteplasser, men det er ikke nok til å få folk til å møtes.

3.4 Hvor og hvordan skal aldersboligene bygges?

Vårt materiale om service og bruk av boligområdet er meget tynnere enn de opplysningene vi har om leilighetene. Vi må også være meget forsiktige med tolking av det som er sagt om nabokontakt og kontaktbehov. Vi har tatt det med for å forsøke å svare på noen av de mest vanlige spørsmålene i planleggingen. Hvor store enheter skal man bygge, hvor skal tomtene velges og hvilken betydning har det at service er tilknyttet selve boliganlegget? Er den lille eneboligen en god løsning? Skal vi unngå alle former for blokk?

Vi se klare fordeler ved de små gruppene eldreboliger utformet som rekkehus i et vanlig boligområde, men forvaltningsmessig avgrenset. Forutsetningen for at slike småhusfelt skal fungere, er at de legges så sentralt som mulig i forhold til butikker, post, o.l. Det er også viktig at det finnes et utbygd kommunikasjonssystem til andre mer omfattende sentra. Vi vurderte et fjerde boligområde i Vestfold der flere aldersboliganlegg lå i nærheten av et kjøpesenter. Her var det også planlagt et servicesenter som kunne gjort området til en segregert "eldreby".

I felt B var tre "kategorier" boliger blandet sammen. Der så vi noen vansker når det gjaldt forvaltning og tjenester. Det var trukket kunstige skiller mellom funksjonshemmede, pensjonister/trygdede og vanlige borettslavere fordi bolig-tjenestene ble administrert av ulike forvaltningsenheter: Kommunen og boligbyggelaget.

Vi så at trygdeblokken var for stor til å danne rammen om noen samhörig gruppe. Det oppsto klikker. En korridor eller sitteplass var den fysiske rammen om en slik klikk. Det taler for at en lager mindre enheter.

Men byr blokken på fordeler når det gjelder organisering av tjenester?

Hjemmehjelpen er den viktigste tjenesten som ytes beboerne. I trygdeblokken i Oslo er tre stillinger fast tilknyttet huset. Timene og tjenesten fordeles av bestyreren. Dette skal være mer rasjonelt og gi hjemmehjelperne et bedre arbeidsmiljø enn om de var administrert utenfor huset sammen med de hjemmehjelperne som betjener boligområdene i nærheten. Men systemet har også sine ulemper. Enkelte beklaget at de ikke hadde fått beholde sine tidligere hjelpere. Vi hørte en del kritikk som tydet på at det var uheldig å tillegge bestyreren så mye makt. I den aktuelle boligen var det for øvrig et mindre godt teamarbeid mellom vaktmester, bestyrer og leder av servicesentret. Det er ikke mulig for oss å vurdere om kritikken og motsetningene skyldes personlige forhold eller vansker som følger med organisasjonsformen.

Vi tror vaktmestertjenesten bør være tilknyttet boligen. Vi kan ikke se at hjemmehjelptjenesten er særlig mer rasjonell selv om den er fordelt innen huset, så lenge den fortsatt er basert på individuelle hushold.

Man har også vært bekymret for at det skulle være den lette tilgangen til tjenester som fører til at trygdeboligbeboere alment bruker flere slike tjenester enn hjemmeboende. Beboerne hadde riktignok store forventninger til det å få hjelp, til bestyrerinnens ansvar for deres trygghet og for den rettfærdige fordelingen av timene, men vi kan ikke derfor se at det var noe overforbruk.

Enkelte har ment at konflikter mellom ledere og eksterne brukere av servicesenteret og leder og beboere i trygdeboliger, kan unngås om man ikke bygger disse sammen i en bygningsenhet. Vi tror dette er en gal konklusjon. Når man har en stor enhet aldersboliger med så små leilig-

heter at det blir nødvendig å legge en del av dagen og virksomheten utenfor boligen, synes det også naturlig å knytte servicesenter og bolig sammen. I norsk klima er det ganske avgjørende at en slik forbindelse er overdekket eller innenfor én bygningskropp. Selv en kort, islagt strekning kan hindre mange eldre i å komme ut.

Vi ser ikke noen overbevisende grunn til å bygge enhetene så store som i Oslo. Med fleksibel service og et noe større areal til fellesrom som ikke går på bekostning av boligarealet, kunne man bygge mindre kollektive enheter også i byområder. Man bør velge tomter i nærheten av de vanlige kommersielle sentra. Atkomst må vies særlig oppmerksomhet. Kan man dra nytte av overbygde arealer som på Romsås senter i Oslo, er det nok en fordel.

I forbindelse med vårt prosjekt har vi også fulgt et forsøk på å legge mindre grupper av trygdeboliger inn i selve bykjernen. Det viste seg at heller ikke dette ble helt vellykket. De sentrale tomtene er for dyre. Man bygger i konkurranse med forretningsvirksomhet og må legge seg på altfor høy utnyttelse av tomten. Reguleringsplanen for området virket bindende på prosjektet. En måtte bruke husformer som ga trappe- atkomst til svært mange av boligene. Selv om prosjektet lå nær servicesenteret, ville det ikke bli noen god forbindelse verken dit eller til resten av sentrum. En byggekomité har ikke hånd om generalplanen eller planleggingen av det kommunale vedlikeholdet av veier og halv-offentlige forbindelser.

4. SAMMENLIKNING MED TIDLIGERE BOLIG

4.1 Siste bolig og bosted, ønsker og vurderinger

Innledning

Utgangspunktet for planlegging og vurdering av behovet for trygdeboliger må være en vurdering av boligsituasjonen til de hjemmeboende eldre i distriktet og en vurdering av mulighetene for utbedring av disse boligene. En bør også søke å ta hensyn til de eldres ønsker om boform og bosted.

Både kostnader og de praktiske vanskelighetene med å gjennomføre en boligutbedring, fører til at mange søker plass i trygdebolig selv om de ønsker å bli boende der de bor. Tidligere undersøkelser har vist at de som ikke eier sin bolig har de største vanskelighetene med å få den utbedret. (Se litteraturlisten (4,5,3))

Det er stor forskjell på de ulike kommunene når det gjelder å bruke boligutbedring som alternativ. Enkelte ser bygging av trygdeboliger som eneste boligtiltak. Det gir seg også utslag i at boligsubsidiene og servicen ensidig rettes mot trygdeboligbeboerne.

Vi stilte en del spørsmål om tidligere bolig, bosted og boligpreferanser for å se om disse forholdene hadde spilt noen rolle for de beboerne vi traff:

Om tidligere bolig og bosted

TABELL 4.1 SISTE BOLIG

	Felt B	A	Blokk	Sum
Permanent bolig	4	6	7	17
Annen trygdebolig	0	0	3	3
SUM	4	6	10	20

Alle de intervjuede så nær som tre, hadde bodd i en permanent bolig før de flyttet til trygdeboligen. De tre som tidligere hadde bodd i andre trygdeboliger, hørte alle til i Oslo og representerer antakelig unntak. Hovedregelen er at søkerne skal tildeles bolig i sin egen bydel og prioriteres lokalt. Det er mange små og nedslitte trygdeboliger i Oslo. Det ville ført til en strøm av flyttinger om det ble åpnet adgang til å avansere etter hvert som det ble bygd nye boliger.

TABELL 4.2 SISTE BOSTED

	Felt B	A	Blokk	Sum
Samme strøk	0	3	1	4
Samme komm.	4	3	8	15
Annet sted	0	0	1	1
SUM	4	6	10	20

Bare fire hadde fått trygdebolig i det boligstrøket de hadde bodd i før. En kom fra et helt annet sted, men resten hadde bodd i samme kommune. Det var flere som søkte tilbake til sine tidligere bydeler når de var ute og handlet eller liknende. Det skyldtes ikke bare at tilbudet av varer var bedre. Det viser også at tilknytningen til et område i byen må oppfattes svært lokalt.

TABELL 4.3 BOSTEDSØNSKE

	Vestfold	Oslo	SUM
Her	6	3	9
Nær barn	1	2	3
Sammen med egne barn	0	0	0
Der vi bodde før	1	5	6
Annet	2	0	2
SUM	10	10	20

Halvparten ønsket ikke å bo noe annet sted enn der de bor nå. Tre ville heller bodd nær barn eller slektninger, og seks ville helst ha bodd der de bodde før. Det bekrefter betydningen av å bygge aldersboliger slik at flest mulig kan bli boende i eget boligområde. Det kan også tale for at aldersboliger bør bygges i mindre enheter i bestående boligstrøk, ikke i nye boligområder.

Alternativt bør en kunne flytte i nærheten av barn og andre slektninger. Ingen av dem ønsket å flytte sammen med noen av disse. Så nær som to som ønsket å flytte til et aldershjem, ville alle helst bo i en moderne leilighet for seg selv. Derfor bør også nye boligområder inneholde egnede småboliger. Men disse bør ikke være forbeholdt eldre, men det er viktig at eldre boligsøkende som har kontakt med andre boligsøkende prioriteres.

TABELL 4.4 VURDERING AV OMGIVELSENE PÅ
TIDLIGERE BOSTED

	VESTF	OSLO	SUM
BEDRE FØR	5	5	10
SAMME	1	1	2
DÅRLIGERE FØR	2	1	3
UOPPGITT	2	3	5
SUM	10	10	20

TABELL 4.5 VURDERING AV OMGIVELSER

	FELT B	FELT A	BLOKK	SUM
INGEN MANGLER	0	2	0	2
FOR MYE BRÅK	0	1	5	6
STYGT	1	0	0	1
ANNET	0	1	3	4
UOPPGITT	3	2	2	7
SUM	4	6	10	20

Selv om mange syntes det var bedre omgivelser der de bodde før, var det ikke så mange som hadde store innvendinger mot den nye boligen og omgivelsene rundt den. Til tross for uferdige anlegg og byggevirk-
somhet utenfor blokken i Oslo og annen sjenerende virksomhet omkring felt B, var det bare en som syntes omgivelsene var stygge. Ved trygdeblok-
ken i Oslo lå det en lekeplass. Denne ble ofte nevnt og det ble klaget
over at større barn spilte ball og bråkte. Det virket som om beboerne
der mente de burde vært mer skjermet mot dette siden blokken var be-
regnet for eldre.

TABELL 4.6 BOLIGEN PASSE STOR

	FELT A	B	BLOKK	SUM
FOR STOR	1	0	0	1
PASSE	3	4	4	11
FOR LITEN	0	1	4	5
UOPPGITT	0	1	2	3
SUM	4	6	10	20

4.2 Flytteårsak, utbedringsforsøkTABELL 4.7 TVIL OM FLYTTING
(Ubesvart 2)

	Vestfold	Oslo	SUM
Ja	1	3	4
Nei	8	6	14
Sum	9	9	18

Det var ikke mange som hadde vært i tvil om de ville flytte til trygdeboligen. De som hadde vært i tvil, hadde enten syntes det ble for dyrt eller følt en sterk tilknytning til den boligen de hadde før. En dame sa flere ganger at hun ikke ville trives, for det hadde hun bestemt seg for. Hun mente det var andre som hadde bestemt for henne.

De aller fleste hadde flyttet fordi den boligen de hadde hatt ikke var hensiktsmessig. Trapper utgjorde den viktigste mangelen ved tidligere bolig. Men det var ikke bare de fysiske forholdene ved boligen som spilte inn.

TABELL 4.8 VIKTIGTIGSTE GRUNN TIL Å FLYTTE FRA SISTE BOLIG

	Permanent bolig	Tygde- bolig	SUM
Boligplan	11	0	11
Disposisjon	2	1	3
Helse	2	0	2
Sosial	1	1	2
Mer sentr.	1	0	1
Uoppgitt	0	1	1
SUM	17	3	20

TABELL 4.9 OPPRINNELIG BOLIG FORSØKT UTBEDRET?
MOT HVORFOR UTBEDRING MISLYKTES
(bare permanent bolig)

	Uaktuelt	For dyrt	For sent	Umulig	Avslag	Huseier	UKODB	SUM
JA	0	2	1	1	1	2	1	8
NEI	3	1	0	1	0	1	0	6
TVIL	0	0	0	1	0	2	0	3
SUM	3	3	1	3	1	5	1	17

Vi spurte om utbedring av tidligere bolig var forsøkt. Atte beboere svarte bekreftende på det, men ingen av dem hadde lyktes. En hadde søkt om lån, men fått avslag, de andre hadde gitt opp på et tidligere stadium. Huseiernes manglende vilje til å utbedre viste seg også i denne undersøkelsen. En av beboerne hadde til og med vært vitne til at boligen ble utbedret så snart hun var ute av den. Det var påfallende at så mange mente det var helt uaktuelt eller umulig å utbedre.

Det var bare to av dem som hadde oppgitt mangler ved boligen som flyt-tegrunn som hadde eid sin bolig. Tre andre hadde bodd i andelsboliger. Tre av eierne hadde flyttet på grunn av helsemessige eller sosiale forhold, og tre av leierne var oppsagt.

Hovedkonklusjonen må være at behovet for trygdeboliger beror på at den øvrige boligmassen er uegnet for eldre. Vi tror at en del av de tidligere boligene hadde latt seg utbedre. Men da må en regne med at det går an å installere heis i en del av den eldre bybebyggelsen. Kostnadene ved dette er så høye at de må betraktes som et alternativt tiltak innen eldreomsorgen.

Men vi ser også at trygdeboligsøkerne har hatt behov for en boform og et tryggere disposisjonsforhold enn det de har hatt før. Enkelte la hovedvekten på service. De ville være sikre på å få hjelp når de trengte det. Andre refererte til økonomien. De hadde ikke råd til å være med når tidligere bolig ble omgjort til selveierleiligheter.

Vi spurte også om hva som var skjedd med den tidligere boligen. Det viste seg at omkring halvparten hadde disponert den selv, det vil si solgt den eller overlatt den til barn eller slektninger. Det var med andre ord bare noen få som bare hadde trygdebolig som alternativ for å skaffe seg bolig.

5. SAMMENDRAG

5.1 Innledning

Denne rapporten bygger på en undersøkelse av trygdeboliger i bruk. Siktemålet med undersøkelsen er å gi retningslinjer for planlegging og utforming av aldersboliganlegg. Rapportens hovedproblemstillinger er følgende:

- Om aldersboligen må være en fullstendig bolig og fylle de samme kravene som stilles til boliger for andre beboere.
- Om nødvendigheten av å stille spesielle krav til tilgjengelighet i og omkring boliger for eldre.
- Om fordeler og ulemper ved å knytte tjenester forvaltningsmessig til boliganlegget.
- Å finne indikasjoner på hvor store enhetene bør være. Er det riktig å blande boliger for forskjellige beboere, eller bør man samle eldreboliger i grupper?

Rapporten bygger på intervjuer, oppmålinger, fotografier og observasjoner i 20 boliger. Halvparten av disse er små korridorleiligheter i en større blokk med tilknyttede fellesrom og service. De andre er rekkehus i små grupper. Siden utvalget er boligene, vil de husholdningene vi har vært i kontakt med ikke svare til noe gjennomsnitt av befolkningen i den aktuelle aldersgruppen. De svarer til det utvalget av søkere som har fått tildelt trygdeboliger i de aktuelle kommunene. Mange av disse har nedsatt førlighet, men det er stor variasjon i typer handikap.

Dette gjør det nødvendig å holde fast ved kravet om generell tilgjengelighet for rullestoler og en planløsning som gjør det mulig å tilpasse boligene til ulike brukere.

5.2 Leiligheten

Undersøkelsen viser at tilgjengelighet og brukbarhet for funksjonshemmede er bare delvis ivaretatt, selv om dette er forutsatt i Husbankens retningslinjer for belåning av aldersboliger. Møbleringsplanene viser at planleggerne har redusert på kravene til oppbevaringsplass/møbler og til selvstendige spiseplasser.

En realistisk gjennomprøving av mulige kjørebener og snuplasser for rullestoler viser at Husbankens spesifisering av kravet til tilgjengelighet er for begrenset, og at planleggerne er for lite innforstått med å gjennomføre slik planlegging. Det er nærmest umulig å gjøre de minste leilighetene brukbare for rullestolsbrukere. En måtte fjerne helt nødvendige møbler for å få det til. Leilighetene har dessuten for høye terskler.

I dette spørsmålet er også byggherrene og politikerne ambivalente. Det hender det foreligger vedtak om arealgrenser og krav om tilgjengelighet som ikke lar seg forene.

Beboernes møbleringsplaner viser at boligene stort sett blir brukt etter planleggerens intensjoner. Det er visse avvik som vi må se som uttrykk for et behov for større fleksibilitet eller valgfrihet i bruken av rom og arealer. Vi har merket oss at enkelte bruker bodene til å sove i, og at soverommene blir brukt som rene eller kombinerte oppholdsrom. Målet må derfor være å utforme alle rommene så generelt anvendelige som mulig.

Møblering og dagligliv i de små leilighetene tyder på at beboerne har vist stor evne og vilje til å tilpasse seg en mindre bolig og et annet liv enn det de var vant til fra før. De har tenkt nøye igjennom hver

detalj slik at det ikke skal bli overlesset og redusert på sine aktiviteter. Noe av dette har ført til savn, men gjennomtenking har også ført til mer praktiske løsninger. Utskifting av 60-årenes lave salonger er et godt eksempel på dette.

Egnet veggareal og tilstrekkelig dybde for oppbevaringsmøbler er svært viktig ved utformingen av leilighetene. Problemet blir virkelig stort når rullestolspassasjene tegnes inn. I så måte var den minste leiligheten best gjennomtenkt.

Brukbarheten er også avhengig av at alle detaljer er gjennomtenkt, og at innredninger og utstyr er av relativt høy kvalitet. Bygningsdeler som krever mye reparasjoner, og manøvreringsorganer som de eldre ikke kan betjene selv, skaper merarbeid for vaktmester og/eller frustrasjon. Et bedre gjennomtenkt kjøkken og renholdssystem kan kanskje redusere utgiftene til hjemmehjelp eller gi hjelperne andre oppgaver enn rengjøring.

Undersøkelsen bekrefter at også pensjonister har behov for separate rom til ulike funksjoner: Separate soverom, avdelt kjøkken og disponibel plass for arbeid som ikke "hører hjemme" i stuen. Disse kravene er tidligere understreket i forbindelse med boliger for enslige. Det har ført til at en i dag regner et avdelt soverom som standard. Den hjemmевærende pensjonisten har behov for å dele opp dagen i faser. Ektepar har behov for å være hver for seg, for eksempel sove atskilt. De bør kunne disponere treroms leiligheter, eller boliger der disponering av soverom og bodareal er fleksibel.

Det åpne kjøkkenet er upopulært. Det bygges stadig, særlig i boliger med korridoratomst. Vi vil derfor foreslå at en heller velger gjennomlyste leiligheter med altangang, eller hjørneløsninger for å oppnå flest mulig leiligheter med fullverdig kjøkken.

Med de forbehold som her er tatt, vil boligene i seg selv egne seg som boliger for eldre i ganske mange år og vil kunne brukes også av beboere som blir avhengige av svært mye tilsyn og hjelp. Forutsetningen er da at kommunen disponerer et fleksibelt hjelpeapparat som fungerer

hele døgnet. Den viktigste forutsetningen for at boligene fungerer slik, er at de er alminnelige, moderne, lettstelte boliger med god atkomst. I Oslo var trappefri atkomst den viktigste forbedringen i forhold til den boligen beboerne hadde hatt før.

5.3 Service og bruk av boligområdet

Tilknytning til omgivelsene og den service som finnes der, er avgjørende. Alle boligene var bygd i forbindelse med regulering og utbygging av nye boligområder, men noenlunde i nærheten av eldre bydeler og kommunesentra. Beboerne har tilgang til vanlig offentlig kommunikasjonsnett og kommersiell service på de respektive stedene.

Dette er ikke godt nok for pensjonistene. De var i stor grad avhengige av særtjenester (TT-transport, vennekjøring og hjelp til innkjøp) eller av ektefelle og egen bil. Alle som har noe nedsatt førlighet, ser ut til å måtte begrense sine aktiviteter utenfor huset. Nesten alle sa at de deltok mindre i kulturelle aktiviteter og sosiale sammenkomster enn tidligere.

Til gjengjeld knyttet mer av tilværelsen til organisert sosialt samvær i trygdeblokken og servicesenteret, men det førte også til at de eldres interesser ble sterkt konsentrert om de andre pensjonistene og personalet i blokken (Institusjonspreg). Det var tilbud som beboerne i de mindre enhetene i Vestfold ikke hadde.

Blokkbeboerne i Oslo søkte tilbake til sine opprinnelige bydeler så sant de kunne bruke offentlig transport. Men veien til holdeplassen er i lengste laget og for bratt og glatt vinterstid. Alle som var avhengige av hjelp og bringetjenester, beklaget at de ikke kunne velge varer og prisnivå fritt.

Hvis selve boligområdet skal være spesielt egnet for eldre, men ikke bidra til segregasjon og isolasjon, må man satse mer på tomtevalg og bearbeiding av de umiddelbare omgivelsene. Det er viktig at boerne kan nå vanlige aktiviteter i sine omgivelser uten vanskelighet.

5.4 Sammenlikning med tidligere bolig

Beboernes tidligere bolig, deres flytteårsaker og sammenlikning av tidligere med nåværende bolig, sier oss en del om hvilke behov trygdeboligene egentlig skal dekke.

Det var mange som likte seg bedre der de bodde før. De fleste hadde hatt bedre plass i tidligere bolig. Det var likevel bare fire som var i tvil om de skulle flytte. De fleste måtte flytte fordi den tidligere boligen var for dårlig, og den lot seg ikke utbedre. Trapper opptrer som hyppig og uomgjengelig flytteårsak. For øvrig ser det ut til at det ikke har vært gjort alvorlige forsøk på å utbedre tidligere boliger. Det gjelder særlig utleieboliger og der større utbedringer som hadde krevd en kollektiv innsats (som bygging av heis), men også individuelle boliger som hadde ligget til rette for å utnytte Husbankens låneordninger.

Økonomien, det vil si de høye kostnadene på boligmarkedet, fører til at mange søker trygdebolig fremfor å utbedre egen bolig. De som har disponert sine boliger selv, har overlatt dem til slekt eller solgt dem. En annen årsak er forestillingen om å være sikret service og trygghet når man bor i trygdebolig.

Disse siste refleksjonene taler for at tiltak overfor hjemmeboende eldre fortsatt må bygges ut og gjøres bedre kjent. Boligsubsidier bør ikke bare brukes i tilknytning til trygdeboliger. Tiltak i nærmiljøet bør prioriteres høyt. Service til hjemmeboende eldre bør utvikles slik at de føler seg trygge på at de blir tatt hånd om like godt i egne

hjem som i trygdeboliger. Det vil kanskje stimulere de eldre til å beholde sine boliger så sant det er fysisk mulig å utbedre dem. I motsatt fall vil man aldri kunne bygge seg ut av det behovet for trygdeboliger som dagens boligmarked skaper.

5.5 Anvisninger

- Planlegging av trygdeboliger må sees i sammenheng med planlegging av tiltak overfor hjemmeboende eldre.
- Man bør ikke bygge for store enheter. Med god tilgjengelighet er smågrupper av boliger å foretrekke.
- Man må ikke slurve med tilgjengeligheten. Det må planlegges slik at de mest brukte forbindelsene kan holdes isfrie.
- Man må avse de mest attraktive tomtene i bestående boligområder, helst der de eldre har bodd før.
- Man må tilrettelegge det offentlige transportnettets slik at færrest mulig særtjenester blir nødvendig.
- For å oppnå tilgjengelighet kan flytting fra utkant til sentra godtas. Utflytting til nye byggefelt er ikke ønskelig.

6. LITTERATUR

til prosjektet "Den fysiske utforming av aldersboliger"

- (1) FLAATTEN, Even. Kommunenes utbygging av trygdeleiligheter og aldersinstitusjoner. Oslo 1976. (Norsk gerontologisk institutt. Rapport 1976/6).
 - (2) FLATTEN, Even, m.fl. A bo i trygdebolig. Oslo 1978. (Norsk gerontologisk institutt. Rapport 1978/6).
 - (3) BULL, Grete. Boligutbedring for eldre. Utbedringsbehov og faglig bistand i to kommuner. Oslo 1984 (Norges byggforskningsinstitutt. Rapport 94).
 - (4) ENGELSTAD, Harald. Utbedring av eldres boliger, undersøkelse i en bykommune, utbedringssaker med konsulentsbistand. Oslo 1981. (Norsk gerontologisk institutt. Rapport 1981/8).
 - (5) THORSEN, Kirsten. Bokarrierer i trygdebolig. Oslo 1984. (Norsk gerontologisk institutt. Rapport 1984/3).
- DEN NORSKE STATS HUSBANK, HB-BLAD:
- (6) HB-3209 Krav til småboliger som finansiering av Husbanken. 1978.
 - (7) HB-3221 Boliger, aldershjem og servicelokaler for eldre. 1982.
 - (8) HB-3200 Romdimensjonerende møbelmål
 - (9) BOYSEN, Carsten. Boliger for eldre. Oslo 1965. (Norges byggforskningsinstitutt. Særtrykk 103).

- (10) NORSKE KOMMUNERS SENTRALFORBUND. Kommunen bygger.
Oslo, Kommunalforl. 1979.
- (11) Programmering af byggeopgaver i praksis: fire eksempler.
Redigert af Svend Erik Jensen. Hørsholm 1981.
(Statens byggeforskningsinstitut. Rapport 127).
- (12) PA-GRUPPEN. Forslag til mønster for PA-bok:
Prosjektadministrativ håndbok. Oslo, Universitetsforlaget 1977.
- (13) NORGES BYGGFORSKNINGSINSTITUTT. Topas: En rapport om administrasjon
og styring av byggeprosjekter. Oslo 1980.
- (14) CRONBERG, Tarja. Brukaren: utgangspunkten för byggnadens utformning:
utveckling av en metod. Stockholm 1976. (Byggforskningen. Serie T,
1976, 19).
- (15) NORSKE ARKITEKTERS LANDSFORBUND. Arkitektnormen 1978. Oslo 1978.
- (16) CRONBERG, Tarja. Brugerplanlægning og bofællesskab - også for lejere.
Hørsholm 1981. (Statens byggeforskningsinstitut. Særtryk 296).
- (17) NORGES BYGGFORSKNINGSINSTITUTT. Byggforskserien. Planløsning.
Oslo 1979.
A 330.108 Bolig. Huskeliste for boligens planløsning
A 330.211 Boligbebyggelse. Tilpassing til bevegelseshemmede generelt
A 330.211 Boligbebyggelse. Arealmåling
A 330.211 Boligbebyggelse. Fasadelengde
- (18) ASPLAN. Spesialboliger for funksjonshemmede, kostnader,
finansiering og boutgifter. Sandvika 1984.